

Jaromír Synek & Gabriela Žatková

Dear

Dear all (V.)

Dopisy Bohuslava Martinů rodině v Poličce
z let 1938 a 1939

Bohuslav Martinů's letters to his family
in Polička in 1938 and 1939

Dasi

Dear all (V.)

Jaromír Synek & Gabriela Žatková

Drahi

Dear all (V.)

Dopisy Bohuslava Martinů rodině v Poličce
z let 1938 a 1939

Bohuslav Martinů's letters to his family
in Polička in 1938 and 1939

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PALACKÝ UNIVERSITY OLOMOUČ

OLOMOUČ 2024

K vydání doporučili:
Reviewed and recommended by:
prof. Mgr. et MgA. Vít Zouhar, Ph.D.
doc. PhDr. Martin Flašar, Ph.D.

Vydáno za finanční podpory Grantové agentury České republiky
v rámci projektu *Kritická edice korespondence Bohuslava Martinů. Critical Edition: Part Two. To Family; Frank Rybka and Karel Šebánek*, 22-4782S.

Published with the kind support of the Czech Science Foundation as
a part of the project *The Bohuslav Martinů's Correspondence. Critical Edition: Part Two. To Family; Frank Rybka and Karel Šebánek*,
No. 22-24782S.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může
zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

Unauthorized use of the work is a breach of copyright and may be
subject to civil, administrative or criminal liability.

© Jaromír Synek & Gabriela Žatková, 2024
Translation and transcription © Adam Prentis & Jiří Malaník & Cécile
Paděra, 2024
© Palacký University Olomouc, 2024

1. vydání
First Edition

DOI: 10.5507/pdf.24.24465364
ISBN 978-80-244-6536-4 (print)
ISBN 978-80-244-6537-1 (online: iPDF)

ÚVODEM

INTRODUCTION

Bohuslav Martinů (8. 12. 1890 – 28. 8. 1959) patří mezi nejvýraznější představitele české a světové hudby 20. století. Ke zpracování a zpřístupnění pramenů vážících se k jeho životu a tvorbě dochází však pouze pozvolna. Zejména skladatelova dochovaná korespondence, která dnes obsahuje téměř 4 500 archivních dokumentů uložených ve veřejných i soukromých sbírkách v České republice a v zahraničí (Centrum Bohuslava Martinů v Poličce, Institut Bohuslava Martinů v Praze, České muzeum hudby v Praze, Moravské zemské muzeum v Brně, Paul Sacher Stiftung a archivy dalších institucí), je doposud publikována pouze fragmentárně.

Nejrozsáhlejší část z tohoto souboru představuje korespondence Bohuslava Martinů s rodinou. Je deponovaná v Centru Bohuslava Martinů v Poličce a čítá celkem 638 položek. Všechny je možné vyhledat v Online databázi pramenů Institutu Bohuslava Martinů, kde se soustřeďují základní údaje k jednotlivým dopisům a kde je od roku 2017 uložen i diplomatický přepis všech dopisů rodině včetně rozsáhlého poznámkového aparátu. Nyní na internetovou databázi navazuje i tato edice knižní. Klade si za cíl zpřístupnit odborné i laické veřejnosti rodinnou korespondenci skladatele v její celistvosti v knižní podobě, a to včetně faksimile všech dopisů, a přidat tak důležitý střípek do pomyslné mozaiky již publikované korespondence Bohuslava Martinů. Edice svým přístupem k primárním pramenům

Bohuslav Martinů (8 December 1890 – 28 August 1959) is one of the most distinctive figures of Czech and international music of the twentieth century. However, the sources related to his life and work are only gradually being processed and published. Most notably, as yet only fragments have been published of the composer's extant correspondence, which now amounts to almost 4,500 archival documents housed in both public and private collections in the Czech Republic and abroad (the Bohuslav Martinů Centre in Polička, the Bohuslav Martinů Institute in Prague, the Czech Museum of Music in Prague, the Moravian Museum in Brno, the Paul Sacher Stiftung, and the archives of other institutions).

The most extensive set of correspondence is the letters written by Bohuslav Martinů to his family, which is maintained at the Bohuslav Martinů Centre in Polička and comprises 638 items. These can all be accessed in the Online Database of Sources of the Bohuslav Martinů Institute, which includes basic information for each letter and, from 2017, also the diplomatic transcription of all the letters to his family together with extensive annotations. The online database is now being followed up with this series of printed books, which aims to provide both experts and the general public with access to the composer's family correspondence in its entirety in paper form, including the facsimile of all letters. This is a crucial addition to the mosaic of the previously published correspondence of Bohuslav Martinů. The edition uses the same approach to the primary sources

a jejich zpracování přímo navazuje na dříve či souběžně vydávané svazky souborné edice dopisů Bohuslava Martinů, konkrétně na korespondenci se Zdeňkem Zouharem (Zouhar, Z. – Zouhar, V. 2008), s Miloslavem Burešem (Zouhar – Coufalová 2017), s Milošem Šafránkem (Zouhar – Coufalová 2019a, b), s Frankem Rybkou (Honzíková – Zouhar 2023, 2025) a s Karlem Šebánkem (Coufalová 2025). Její snahou je zachytit osobitý literární styl Bohuslava Martinů v autentické podobě bez dodatečných korekcí a úprav.

Tento v pořadí pátý ediční svazek korespondence Bohuslava Martinů s rodinou v Poličce zahrnuje léta 1938–1939, a bezprostředně tak navazuje na předchozí čtyři díly *Drazí I / Dear all I* (Synek – Všetičková 2019), *Drazí II / Dear all II* (Synek – Všetičková 2020), *Drazí III / Dear all III* (Synek – Všetičková 2021) a *Drazí IV / Dear all IV* (Synek – Všetičková 2023). Ve dvaapadesáti dopisech, dvou pohlednicích a jednom telegramu je zachyceno období silně poznamenané vyhrocenou politickou situací v Evropě s neblahými následky pro Československo. Podepsání mnichovské dohody v září 1938 a následné odstoupení pohraničí nacistickému Německu nečekaně přineslo krušné chvíle také většinově české Poličce, která byla „omylem“ více než měsíc obsazena německou armádou. Tragická situace ještě eskalovala 15. 3. 1939 okupací zbytku Československa, vytvořením Protektorátu Čechy a Morava a následně 1. 9. 1939 vypuknutím druhé světové války. Všechny tyto události Bohuslavu Martinů žijícímu v té době trvale v Paříži postupně komplikovaly a nakonec zcela znemožnily přímý korespondenční styk s domovem. Řešit tuto situaci mu pomáhali jeho přátelé a známí, především švýcarský dirigent Paul Sacher, který se stal prostředníkem jeho korespondence, když

and their treatment as the previously or concurrently published volumes of the complete edition of Bohuslav Martinů's correspondence, specifically with Zdeněk Zouhar (Zdeněk Zouhar and Vít Zouhar 2008), with Miloslav Bureš (Zouhar – Coufalová 2017), with Miloš Šafránek (Zouhar – Coufalová 2019a, b), with Frank Rybka (Honzíková – Zouhar 2023, 2025), and with Karel Šebánek (Coufalová 2025). The editions endeavour to render Bohuslav Martinů's distinctive literary style in complete authenticity, free of corrections and modifications.

This fifth volume of the series of correspondence sent by Bohuslav Martinů to members of his family in Polička encompasses the years 1938–1939, in an immediate follow-up to the first four parts, *Drazí I / Dear all I* (Synek – Všeticková 2019), *Drazí II / Dear all II* (Synek – Všeticková 2020), *Drazí III / Dear all III* (Synek – Všeticková 2021), and *Drazí IV / Dear all IV* (Synek – Všeticková 2023). The set's 52 letters, two postcards, and one telegram depict a period severely impacted by the dramatic political situation in Europe and its fateful consequences for Czechoslovakia. The signing of the Munich Agreement in September 1938 and the subsequent surrender of the fledgling republic's border regions to Nazi Germany caused an additional and unexpected disturbance in the majority-Czech town of Polička, which was occupied by the German army for more than a month "by mistake". The tragic situation was further escalated on 15 March 1939 by the occupation of the rest of Czechoslovakia, which was remade into the Protectorate of Bohemia and Moravia, and finally by the outbreak of World War II on 1 September 1939. All these events complicated matters for Bohuslav Martinů, who still resided in Paris at the time; as a result, he was unable to correspond with his homeland directly. He overcame this obstacle with the help of his friends and acquaintances, mainly the Swiss conductor Paul Sacher, who mediated

dopisy, které si skladatel vyměňoval s adresáty v protektorátu, „přeposílali“ přes neutrální Švýcarsko. I přes tato opatření měl Martinů vážné obavy z cenzury a možné perzekuce adresátů, proto se v těchto dopisech postupně začal vyhýbat politickým tématům a v prosinci 1939 začal psát své dopisy rodině do Poličky francouzsky.

Roky 1938 a 1939 tráví skladatel se svou manželkou Charlotte převážně v Paříži a na několika pracovních či prázdninových cestách. I nadále se snaží své nejbližší příbuzné v Poličce informovat o skladbách, na kterých právě pracuje nebo které zaznívají na divadelních a koncertních pódiiích či na rozhlasových vlnách. Líčí všeliké peripetie spojené s vydáváním svých skladeb, se získáváním finančních podpor a stipendií, objasňuje své tvůrčí plány, ale také odhaluje střípky každodenních osobních starostí a společně s adresáty sdílí obavy ze zhoršující se celosvětové hospodářské i politické situace. A jeho „draží“ v Poličce netrpělivě očekávají každý „Bohoušův“ dopis, aby mu na oplátku mohli sdělit, co nového se událo v jeho rodném městě či jak je jeho hudba přijímána v Československu. O tom se však v této knize dozvídáme pouze ze skladatelových reakcí, neboť dopisy přicházející z domova Bohuslav Martinů neshromažďoval, a nám se tak dochovala jen polovina vzájemné korespondence. I přesto je předkládaný soubor dopisů z let 1938 a 1939 významným informačním zdrojem pro poznávání života a díla jednoho z nejvýznamnějších hudebních skladatelů 20. století.

Začátek roku 1938 zastihl manžele Martinů v Nice, kde pobývali ve vile Point Clair, patřící českému malíři Josefu Šimovi. Martinů zde v průběhu listopadu a prosince 1937 zkomponoval *Koncertantní duo pro dvoje housle a orchestr*, H 264, které si u něj objednali bratři Victor a Georges Desarzensovi, švýcarští

his written communication by forwarding the composer's mutual correspondence to and from the Protectorate via neutral Switzerland. Despite these precautions, Martinů was worried by the threat of censorship and the possible persecution of his addressees and began avoiding political topics; in December 1939 he even started writing to his family in Polička in French.

The composer spent most of 1938 and 1939 with his wife Charlotte in Paris, bar several business trips and holiday stays. He still tries to inform his relatives in Polička about the compositions that he is working on or that are performed in theatres and concert halls or broadcast on radio. He details the various ups and downs of his efforts to have his works published or to obtain grants and scholarships, he explains his creative intentions, which are interspersed with glimpses of everyday personal difficulties and shared worries about the deteriorating global economic and political situation. His "dear alls" in Polička anxiously await each of "Bohouš's" letters, responding in kind with news from his native town or reports about the reception of his music in Czechoslovakia. However, this information can only be gleaned indirectly from the composer's reactions, as Bohuslav Martinů did not keep the letters he received from his family, and so only half of their mutual correspondence is extant. Despite this limitation, the set of letters from 1938 and 1939 is a valuable source of information for anyone interested in a deeper understanding of the life and work of one of the greatest composers of the twentieth century.

The Martinůs started 1938 in Nice, at Point Clair, the villa of the Czech painter Josef Šíma. While there, Martinů composed *Duo Concertant for Two Violins and Orchestra*, H 264, from November to December 1937; the work was commissioned by the Swiss violinist brothers Victor and Georges Desarzens. It was premiered in

houslisté. Skladba měla premiéru již ve čtvrtek 10. 2. 1938 v Yverdonu ve Švýcarsku, bratry Desarzensovy doprovázel Orchestre de la Suisse Romande, provedení řídil švýcarský dirigent Ernest Ansermet.

Ještě v Nice zastihla Martinů radostná zpráva, že mu Jubilejní nadace Bedřicha Smetany v Brně udělila 2. cenu za operu *Divadlo za bránou*, H 251, která měla premiéru v Zemském divadle v Brně v neděli 20. 9. 1936. Odměna ve výši 5 000 Kč pomohla jako vždy obohatit rodinný rozpočet, část této sumy putovala také do Poličky jako další příspěvek na rozhlasový přijímač, který si skladatelova matka a sestra zakoupily již v dubnu 1937.

Martinů také jistě těšil i značný počet jeho skladeb uváděných v prvních měsících nového roku v programech koncertů a rozhlasových stanic. Již v sobotu 15. 1. 1938 vysílala rozhlasová stanice Luxemburg *Koncert pro violoncello a orchestr č. 1*, H 196 I, a to v podání vynikajícího francouzského violoncellisty Pierra Fourniera. „*Lyslání z Luxemburku jsem moc dobře chytil, slyšeli jste to také?*“ dotazoval se skladatel o několik dní později v dopise svým drahým v Poličce (PBM Kr 230). Stejná kompozice v provedení téhož sólisty zazněla také ve čtvrtek 27. 1. 1938 v Salle Pleyel v Paříži. Jednalo se o vůbec první pařížské provedení tohoto violoncellového koncertu, Orchestre de la Société Philharmonique de Paris řídil Charles Munch. Generální zkoušku koncertu, která proběhla o den dříve, velmi břitce zhodnotila Vítězslava Kaprálová ve svém dopise rodičům do Brna ze dne 27. 1. 1938: „*Ve středu jsem byla na generálce na čtvrteční, t.j. dnešní koncert [...]. Schubert je rozkošný; Brahms moc hezký; Schmitt francouzský; Harsanyi skvěle instrumentační a hloupý; no a nejlepší je bohužel Martinů, kterému (podobně jako mně) začali jedinému po přehrání pleskat a řídit. Ten bere*

Yverdon, Switzerland, on Thursday 10 February 1938; the Desarzens brothers were accompanied by the Orchestre de la Suisse Romande, led by the Swiss conductor Ernest Ansermet.

In Nice, Martinů also received the happy news that the Bedřich Smetana Jubilee Foundation in Brno had awarded him second prize for his opera *Theatre Behind the Gate*, H 251, which had been premiered at the Regional Theatre in Brno on Sunday 20 September 1936. The 5,000-crown reward was a welcome boost to the family budget as always, but the composer also had part of it sent to Polička as a contribution to the radio set that his mother and sister had bought already in April 1937.

Martinů was no doubt also pleased by how many of his works had been included in the programmes of concerts and radio broadcasts. Already on Saturday 15 January 1938 Radio Luxembourg broadcast *Concerto for Violoncello and Orchestra No. 1*, H 196 I, as performed by the excellent French cellist Pierre Fournier. “*I caught the programme from Luxembourg very well, did you hear it too?*” the composer asked a few days later when writing to his relatives in Polička (PBM Kr 230). The same composition was also performed by the same soloist at Salle Pleyel in Paris on Thursday 27 January 1938. It was the very first presentation of the work in Paris; the Orchestre de la Société Philharmonique de Paris was conducted by Charles Munch. The concert’s dress rehearsal from a day earlier gave rise to a pointed remark in Vítězslava Kaprálová’s letter to her parents in Brno from 27 January 1938: “*On Wednesday I was at the dress rehearsal for Thursday’s, i.e. today’s, concert [...]. Schubert is delightful, Brahms very nice, Schmitt French-like, Harsanyi excellently instrumented and dumb, well and the best is unfortunately Martinů, who alone (like me) was rewarded with clapping and rollicking after the piece was done. He is taking Paris by storm, too much by half.*”

Paříž na celé čáře, až už to není hezký:“ (Hartl 2015, s. 133). V pondělí 24. 1. 1938 vysílal Československý rozhlas na stanici Praha *Smyčcový kvintet*, H 164, v podání Pražského kvarteta doplněného o violistu Karla Moravce. „*Smyčcový kvintet jsme zde pěkně slyšeli*,“ pochvaloval si z Paříže Bohuslav Martinů (PBM Kr 233). A hned v pátek 28. 1. 1938 zazněl v Paříži *Koncert pro flétnu, housle a orchestr*, H 252, Orchestre national de France řídil francouzský dirigent Désiré-Émile Inghelbrecht. Sólových partů se ujali flétnista Marcel Moyse a houslistka Blanche Honegger, tedy umělci, pro které bylo toto dílo v roce 1936 napsáno. I o návštěvě tohoto koncertu informuje Vítězslava Kaprálová své rodiče: „*V pátek jsem byla v Radiu, hráli Martinů koncert pro housle a flauto s orchestrem. Ještě lepší než koncert pro čelo.*“ (Hartl 2015, s. 135). Hned třikrát v krátkém čase byla provedena také *Kuchyňská revue*, H 161. Ve svém programu ji v sobotu 26. 2. 1938 nabídla vlámská rozhlasová stanice Brusel, v pondělí 28. 2. 1938 zazněla v pořadu Hudební hříčky brněnské stanice Československého rozhlasu (brněnský rozhlasový orchestr řídil Břetislav Bakala) a konečně v pátek 11. 3. 1938 byla *Kuchyňská revue*, H 161, pod taktovkou Manuela Rosenthala na programu koncertu uspořádaného francouzskou hudební společností La Revue musicale v hudebním salonu Isabel Goüin.

„*Žádají mne z Itálie abych zaslal zase něco na festival v Benátkách a píše mi ten dirigent že na nás tam mají moc hezké vzpomínky a že by byli rádi kdybych zase něco poslal na první provedení,*“ píše Martinů v dopise domů ze dne 19. 1. 1938 (PBM Kr 230). Mezinárodní festival soudobé hudby Biennale Musica, který je od roku 1930 součástí Biennale di Venezia, navštívil Bohuslav Martinů se svou manželkou již v roce 1934, kdy zde pod taktovkou

(Hartl 2015, p. 133). On Monday 24 January 1938 the Prague I station of Czechoslovak Radio broadcast *String Quintet*, H 164, performed by the Prague Quartet and the violist Karel Moravec. “*We heard the String Quintet here nicely*,” Bohuslav Martinů shared happily, writing from Paris (PBM Kr 233). Just a few days later, on Friday 28 January 1938, Désiré-Émile Inghelbrecht conducted the Orchestre national de France in Paris with a programme that included *Concerto for Flute, Violin and Orchestra*, H 252. The solo parts were rendered by the flautist Marcel Moyse and the violinist Blanche Honegger, the dedicatees of the 1936 composition. Vítězslava Kaprálová informed her parents of the concert as well: “*I was on the Radio on Friday; they played Martinů’s concerto for violin and flauto with orchestra. Even better than the cello concerto.*” (Hartl 2015, p. 135). *The Kitchen Revue*, H 161, was then performed three times in quick succession. It was broadcast by the Flemish radio station Brusel on Saturday 26 February 1938; on Monday 28 February 1938 the Brno station of Czechoslovak Radio included it in their “Hudební hříčky” [Music Games] programme (the Brno radio orchestra was conducted by Břetislav Bakala); finally on Friday 11 March 1938, *The Kitchen Revue*, H 161, was conducted by Manuel Rosenthal at a concert organised by the French music society La Revue musicale at Isabel Goüin’s salon.

“*I was asked from Italy to send something for the festival in Venice again and that conductor wrote that they remember us with much fondness there and would like me to send them something for a first performance*,” Martinů noted when writing home on 19 January 1938 (PBM Kr 230). The international festival of contemporary music Biennale Musica, which was incorporated into the Biennale di Venezia in 1930, had been attended by Bohuslav Martinů and his wife in 1934, when the Italian

italského dirigenta Oreste Piccardiho měly světovou premiéru jeho *Invence*, H 234. I tentokrát Martinů lákavou a prestižní nabídku přijal a v průběhu ledna a února roku 1938 zkomponoval *Tre Ricercari*, H 267, pro komorní orchestr. Skladba měla premiéru na benátském festivalu v úterý 6. 9. 1938 a jako obrovský úspěch – „*enorme successo*“ – ji označili italští hudební skladatelé Gofreddo Petrassi a Mario Corti, když o jejím provedení autora hned následujícího dne informovali telegramem (PBM Kd 037). Martinů, který tentokrát nemohl být na premiéře osobně přítomen, zprávy z Benátek shrnul v dopise rodině v Poličce do jediné stručné věty: „*V Benátkách byl všeobecný soud že ta moje věc byla nejlepší z celého festivalu [...]*.“ (PBM Kr 252).

V dopisech Bohuslava Martinů z počátku roku 1938 lze zaznamenat také pocity netrpělivého očekávání a lehké nervozity z blížící se premiéry opery *Juliette*, H 253. Do uvedení své nové opery v Národním divadle v Praze vkládal skladatel značné naděje, neboť v *Juliette*, H 253, se měl zrcadlit jeho nový osobitý přístup k hudebnědramatickému dílu. „*Stáňa [...] píše že Talich horlivě pracuje na opeře, že je nadšen a že to pravděpodobně bude v únoru*,“ oznamuje domů do Poličky hned 2. 1. 1938 zprávu od svého přítele, houslisty Stanislava Nováka (PBM Kr 229). Datum prvního uvedení opery bylo postupně zpřesňováno, až bylo definitivně stanoveno na středu 16. 3. 1938. Tuto událost si Martinů nemohl nechat ujít, a proto přicestoval společně se svou manželkou Charlotte do Prahy již 10. 3. 1938, aby mohl být účasten i na posledních inscenačních zkouškách. Opera byla odbornou veřejností přijata veskrze pozitivně. Například recenzent (šifra V.T.) na stránkách deníku Národní osvobození uvádí, že „*Martinů [...] vytvořil v Juliettě opravdu dílo živé a pozoruhodné. Napsal*

conductor Oreste Piccardi gave the world premiere of *Inventions*, H 234. Martinů accepted the attractive and prestigious offer and composed *Tre Ricercari*, H 267, for chamber orchestra during January and February 1938. The work, premiered at the Venice festival on Tuesday 6 September 1938, was a triumphant, even “*enorme successo*” – as it was dubbed by Italian composers Gofreddo Petrassi and Mario Corti, in their congratulatory telegram to its author the following day (PBM Kd 037). Martinů had been unable to attend the premiere in person this time, but he summarised the news from Venice in a brief assessment to his family in Polička: “*In Venice it was universally reckoned that my piece was the best of the whole festival [...]*.” (PBM Kr 252).

Bohuslav Martinů’s letters from early 1938 also evince a certain impatience and nervous anticipation regarding the upcoming premiere of the opera *Juliette*, H 253. The composer had high hopes of the staging of his new opera at the National Theatre in Prague, as *Juliette*, H 253, was to reflect his distinctive new approach to music drama. “*Stáňa [...] says that Talich is working fervently on the opera, that he is thrilled and that it will probably be done in February;*” he announces in the letter to Polička from 2 January 1938, conveying the report of his friend, the violinist Stanislav Novák (PBM Kr 229). The date of the premiere was finally set to Wednesday 16 March 1938. Martinů would not miss such an opportunity, and so he travelled to Prague with his wife Charlotte on 10 March 1938, to also attend the final rehearsals. The opera received high acclaim from critics. For example, the reviewer in *Národní osvobození* (initials V.T.) states: “*In Juliette, Martinů [...] has created a truly vivid and remarkable work. He has written an opera that is utterly devoid of conventional operatic means while*

zpěvohru, dokonale oproštěnou od konvenčních operních prostředků a při tom scénicky dokonale účinnou. Její předností je bohatá melodičnost a dravá zvukovost, harmonická rafinovanost a pestrost.“ (Národní osvobození, roč. 15, č. 65, 18. 3. 1938, s. 6). Také Boleslav Vomáčka v Lidových novinách zdůrazňuje: „*V Juliettě napsal B. Martinů své nejcelistvější a slohově nejjednotnější dílo.*“ (Lidové noviny, roč. 46, č. 139, 18. 3. 1938, ranní vydání, s. 7), obdobně i Otakar Šourek v deníku Venkov svým čtenářům sděluje: „*Nová Martinůva opera »Julietta« je z nejodvážnějších, nejosobitějších a nejpůvabnějších operních výtvorů poslední doby.*“ (Venkov, roč. 33, č. 65, 18. 3. 1938, s. 7). Na úspěchu světové premiéry opery Juliette, H 253, měl značný podíl i kvalitní a zkušený inscenační tým, na jehož sestavení se Martinů sám podílel – hudební nastudování vedl dirigent Václav Talich, režie se ujal Jindřich Honzl, scénografii připravil František Muzika a choreografii vytvořil Joe Jenčík. Prvního provedení opery se v Praze zúčastnil i Georges Neveux, francouzský dramatik a básník, autor literární předlohy díla, v hledišti usedly i skladatelova matka Karolina Martinů a sestra Marie Martinů. Sám Bohuslav Martinů využil příležitosti vidět své dílo na jevišti ještě jednou a zúčastnil se také druhé reprízy. Byl navýsost spokojen: „*Byli jsme ještě ve čtvrtek na Juliettě a bylo to ještě krásnější než o premiiře a úspěch byl velký.*“ (PBM Kr 235). Ze svého nadšení se vyznal v dopise dirigentu Václavu Talichovi odeslaném již z Paříže dne 27. 3. 1938: „*Milý a drahý příteli, obyčejně se spíše se svými city tajím ale tentokráte myslím že jsem Ti dost nepoděkoval za Juliettu a nevím ani mohu-li Ti dost poděkovati za celou velkou práci, pochopení i za radost s kterou jsi dílo provedl. Jsem tolik šťasten že se mi s Tvoji pomocí podařilo to co jsem vždy si*

retaining perfect dramatic effect. Its strengths lie in its rich melodic character and biting sound, its harmonic sophistication and vibrancy.” (*Národní osvobození*, Vol. 15, No. 65, 18 March 1938, p. 6). Boleslav Vo-máčka also emphasises in *Lidové noviny*: “*In Juliette, B. Martinů has written his most comprehensive and stylistically coherent work.*” (*Lidové noviny*, Vol. 46, No. 139, 18 March 1938, morning edition, p. 7), and Otakar Šourek writes similarly of the work in *Venkov*: “*Martinů’s new opera »Juliette« is one of the most daring, distinct, and delightful operatic creations of recent times.*” (*Venkov*, Vol. 33, No. 65, 18 March 1938, p. 7). The success of the world premiere of *Juliette*, H 253, can be credited in part to the excellent, experienced production team that Martinů helped assemble – Václav Talich as music director and conductor, Jindřich Honzl as stage director, František Muzika as scenographer, and Joe Jenčík as choreographer. The first performance in Prague was also attended by the author of the source text, the French playwright and poet Georges Neveux, as well as the composer’s mother Karolina Martinů and his sister Marie Martinů. Bohuslav Martinů also visited the second repeat performance of his work at the National Theatre. He was highly content: “*We attended Juliette again on Thursday and it was even lovelier than at the premiere and a big success.*” (PBM Kr 235). He shared his enthusiasm with Václav Talich in a letter sent after his return to Paris, on 27 March 1938: “*Dear and esteemed friend, I usually keep my feelings to myself but this time I think I did not thank you enough for Juliette and I do not even know if I can thank you enough for all the work, understanding, even joy with which you performed it. I am so glad that with your help I achieved what I always hoped and searched for, i.e. the soul of a composition, that which is so hidden and which only*

prál a hledal, tj. duši díla, to co je tak skryto a co jen umělec dovede vytyšiti, a proto Ti ani nedovedu dobře poděkovati ale Ty jistě pochopíš a uvěříš že mi to dodalo znovu mnoho odvahy pro další. [...] Odvezl jsem si do Paříže tak krásné vzpomínky a vždy když se zamyslím vybaví se mi celá hra naráz v jednom okamžiku jako jediný akord. [...] Provedení předstihlo daleko moje očekávání a je mi to pro další práci vzpomínka nejradošnější a posilující.“ (Kuna 1970, s. 237–239).

Čas strávený v Praze se Bohuslav Martinů jako vždy snažil využít i k vyřízení svých dalších pracovních a osobních záležitostí. Například v úterý 15. 3. 1938 hovořil o své nové opeře *Juliette*, H 253, na přednášce pořádané Společností pro hudební výchovu v Praze. Vedl také jednání s hudebním nakladatelstvím Melantrich ohledně případné další vzájemné spolupráce, a zejména si intenzivně „připravoval půdu“ pro svůj návrat do Prahy a na vytoužené profesorské místo na mistrovské škole Pražské konzervatoře. „*V Praze jsem ještě udělal dost práce a hlavně jsem si obchodil ty co mají vliv na místo na konservatoři a začneme to připravovat už od teď. Jak to vypadá tak bych asi ještě příští rok zůstal zde a mezi tím už by se to připravovalo a pak po prázdninách bych se asi vrátil do Prahy. Záleží to mnoho jak půjde V. Novák do penze a to bude asi příští rok a všechno bude připraveno, hlavně na ministerstvu.*“ (PBM Kr 235). V neposlední řadě Martinů v Praze nezanedbával ani společenské povinnosti: „*Kdybychom byli zůstali v Praze tak jsme mohli ještě čtrnáct dní chodit jen po návštěvách, všichni nás zvali.*“ (PBM Kr 235).

Po návratu do Paříže již na Bohuslava Martinů čekaly dvě zajímavé kompoziční zakázky. Nejprve v průběhu dubna a na začátku května pracoval na *Smyčcovém kvartetu* č. 5, H 268, který si u něj

an artist can sense, and so I cannot give you the thanks you deserve but you will surely understand and believe me that it gave me renewed courage for further endeavours. [...] I have taken such beautiful memories with me to Paris and whenever I think back I hear the whole play at once in a single moment as a single chord. [...] The performance far surpassed my expectations and is to me the most joyous and encouraging of memories for my further work.” (Kuna 1970, pp. 237–239).

As always, Bohuslav Martinů tried to use the time spent in Prague to arrange other personal and business matters. For example, on Tuesday 15 March 1938 he spoke of his new opera *Juliette*, H 253, at a lecture organised by the Prague Society for Music Education. He also negotiated with Melantrich regarding possible future cooperation, and mainly he worked diligently on “preparing the ground” for his much-desired return to Prague as a professor of the Master School of the Prague Conservatoire. *“I did a lot of work in Prague and mainly made the rounds of those who have a say about the post at the conservatoire so we can start preparing for it already. The way it looks I should probably stay here next year while it is being prepared and then after the holidays I would probably return to Prague. It largely depends on when V. Novák retires which should be next year and everything will be ready; mainly at the ministry.”* (PBM Kr 235). Last but not least, Martinů did not neglect his social obligations in Prague: *“If we had stayed in Prague we could have spent another fortnight going from one visit to the next, everyone invited us.”* (PBM Kr 235).

Bohuslav Martinů enjoyed a welcome return to Paris in the form of two interesting commissions. First, during April and early May he composed *String Quartet No. 5*, H 268, for the members of the world-famous Belgian Pro Arte Quartet. In May and June 1938 he

objednali členové světoznámého belgického smyčcového kvarteta Pro Arte. V květnu a červnu 1938 pak komponuje *Concertino pro klavír a orchestr*, H 269. Tuto skladbu si u něj objednala Juliette Arányi, resp. její manžel Alexander Selig. „*Pracuji na novém kvartetu zase pro Pro Arte a dostal jsem z Prahy pěknou objednávku na Concertino pro klavír a orchestr od paní J. Arányi, má to hráti v Londýně,*“ sděluje skladatel domů dne 1. 5. 1938 (PBM Kr 237). Plánované premiéry v Londýně se však tato slovenská klavíristka nedožila. Pro svůj židovský původ byla za druhé světové války i se svým mužem odvečena do Terezína a posléze do koncentračního tábora v Osvětimi, kde zahynula.

Na jaře 1938 se výrazně zhoršila mezinárodní politická situace. V pátek 20. 5. 1938 byla v reakci na zvyšující se nátlak nacistického Německa vyhlášena v Československu částečná mobilizace. Tato událost rezonovala také ve Francii: „*Zde se teď nemluví než o Československu a jsou plné noviny byl to pěkný poplach minulý pátek večer, je to opravdu hrozné už snad nebude nikdy pokoj a s Němcema teprve ne ti nemají nikdy dost, chudák p. prezident moc na něho vzpomínáme co má asi za starosti a ještě dobře že se Masaryk toho všeho nedožil, ačkoliv zase možná že by si na nás tak nebyli troufali, on měl ve světě velikou reputaci. Snad se to přece jenom nějak dohodne jen aby nedošlo k nějakému konfliktu bude nás to asi stát hodně.*“ (PBM Kr 239).

Na uvádění skladeb Bohuslava Martinů na koncertních pódiih a v rozhlase však zatím tyto okolnosti neměly vliv. V první polovině dubna 1938 zavítal na turné do Československa špičkový soubor Moyse Trio. V pátek 8. 4. 1938 vysílal Československý rozhlas na stanici Praha koncert, kde v jeho interpretaci zazněla *Sonáta pro flétnu, housle a klavír*, H 254.

wrote *Concertino for Piano and Orchestra*, H 269. The work had been commissioned by Juliette Arányi, or rather by her husband Alexander Selig. *"I am working on a new quartet again for Pro Arte and I got a nice commission from Prague for a Concertino for Piano and Orchestra for Mrs J. Aranyi, she is to play it in London,"* the composer remarks in his letter home from 1 May 1938 (PBM Kr 237). However, the Slovak pianist did not live to see the planned premiere in London. Being of Jewish descent, she and her husband were deported during World War II to Terezín and later the Auschwitz concentration camp, where she died.

The state of international politics deteriorated rapidly in spring 1938. On Friday 20 May 1938 Czechoslovakia declared a partial mobilisation in response to pressure from Nazi Germany. The event struck a chord in France: *"The talk here is all about Czechoslovakia and the newspapers are full it was quite the alarm last Friday evening, it really is terrible with no peace in sight and especially not with the Germans they never have enough, poor Mr President he is very much in our thoughts the worries he has and it is good that Masaryk did not live to see all this, although maybe they would not have dared so much against us, he had a high reputation in the world. Hopefully some agreement will be made somehow as long as it does not end in a conflict it will cost us a lot I guess."* (PBM Kr 239).

However, these circumstances did not yet impact performances of Martinů's compositions at venues and on the radio. In the first half of April 1938, the superb Moyse Trio toured Czechoslovakia. On Friday 8 April 1938 the Prague station of Czechoslovak Radio broadcast a concert in which the ensemble performed *Sonata for Flute, Violin and Piano*, H 254. Two days later, on Sunday 10 April 1938, the Brno station of

O dva dny později, tedy v neděli 10. 4. 1938, vysílal Československý rozhlas na stanici Brno koncert, na němž v podání dvou členů Moyse Tria – Marcela Moysého a Blanche Honegger – zazněl mimo jiné i *Koncert pro flétnu, housle a orchestr*, H 252. Jednalo se o první provedení této skladby v Československu, brněnský rozhlasový orchestr řídil Břetislav Bakala. Bohuslav Martinů bohužel „*ty koncerty pro flétnu*“ neslyšel, ale o úspěchu skladby byl informován: „[...] *poslali mi z Brna lístek že se to moc líbilo.*“ (PBM Kr 237). A v následujícím dopise rodině v Poličce ze dne 14. 5. 1938 (PBM Kr 238) upozorňuje, že *Sonáta pro flétnu, housle a klavír*, H 254, bude také uvedena 20. 5. 1938 v Paříži. Ve čtvrtek 21. 4. 1938 přenášel Československý rozhlas na stanici Praha druhé dějství opery *Juliette*, H 253, z Národního divadla v Praze. Autor opery si však mohl jen povzdechnout: „*Juliettu jsme poslouchali ale nebylo dobře slyšet.*“ (PBM Kr 237). S větším úspěchem se setkal přenos světové premiéry kantáty *Kytice*, H 260, vysílaný rozhlasovou stanicí Praha ve středu 4. 5. 1938: „*Kytici jsme také slyšeli máte-li nějaké kritiky pošlete vyjma z Lidovek tu jsem dostal.*“ (PBM Kr 238). Provedení skladby řídil Otakar Jeremiáš a zmiňovaná recenze v *Lidových novinách* (roč. 46, č. 228, 6. 5. 1938, ranní vydání, s. 7) vyznívala velmi pochvalně: „*Kytice je skladba velkého básnického půvabu a je projevem nevšední tvůrčí představitosti.*“ Ve stejný den zaznělo v pařížském Salle Gaveau i *Duo pro housle a violoncello č. 1*, H 157, v podání francouzského violoncellisty Pierra Fourniera a jeho bratra houslisty Jeana Fourniera. V dopise rodině do Poličky ze dne 1. 5. 1938 Martinů oznamuje: „*Zde se také chystá nějaká manifestace pro českou hudbu.*“ (PBM Kr 237). Jednalo se o koncert na podporu suverenity Československa s názvem

Czechoslovak Radio broadcast a concert that included *Concerto for Flute, Violin and Orchestra*, H 252, by two members of the Moyse Trio, Marcel Moyse and Blanche Honegger. It was the Czechoslovak premiere of the composition; the Brno radio orchestra was conducted by Břetislav Bakala. Unfortunately, Bohuslav Martinů was unable to hear “*the flute concertos*”, but he was informed of the work’s success: “[...] *they sent me a card from Brno saying it was very well received.*” (PBM Kr 237). In his subsequent letter to Polička from 14 May 1938 (PBM Kr 238), he mentions that *Sonata for Flute, Violin and Piano*, H 254, will also be performed in Paris on 20 May 1938. On Thursday 21 April 1938 the Prague station of Czechoslovak Radio broadcast the second act of *Juliette*, H 253, from the National Theatre in Prague. The opera’s author could only lament: “*We listened to Juliette but the sound was not good.*” (PBM Kr 237). The broadcast of the world premiere of the cantata *Bouquet of Flowers*, H 260, by the Prague station on 4 May 1938 was more successful: “*We heard the Bouquet of Flowers too if you have any critiques send them except the one from Lidovky which I have.*” (PBM Kr 238). The performance was conducted by Otakar Jeremiáš and the review in question in *Lidové noviny* (Vol. 46, No. 228, 6 May 1938, morning edition, p. 7) lavished praise on the work: “*Bouquet of Flowers is a composition of great poetic beauty and an expression of extraordinary creative imagination.*” On the same day the French cellist Pierre Fournier and his brother the violinist Jean Fournier gave a performance of *Duo for Violin and Violoncello No. 1*, H 157, at Salle Gaveau in Paris. In the letter to his family in Polička from 1 May 1938, Martinů remarks: “*There is also a manifestation for Czech music in the works here.*” (PBM Kr 237). On Thursday 2 June 1938 a concert in support of

Paris – Prague, který se konal ve čtvrtek 2. 6. 1938 pod záštitou Association internationale des écrivains pour la défense de la culture (Mezinárodní sdružení spisovatelů na obranu kultury) v pařížském Salle Chopin-Pleyel. Na programu byly skladby českých hudebních skladatelů Bedřicha Smetany, Antonína Dvořáka, Leoše Janáčka, Vítězslava Nováka, ale především tu pod taktovkou Vítězslavy Kaprálové a v interpretaci francouzské cembalistky Marcelle de Lacour zazněl *Koncert pro cembalo a malý orchestr*, H 246. A konečně se své premiéry dočkal také *Smyčcový kvartet č. 4*, H 256. Tuto skladbu Martinů zkomponoval během dubna a května roku 1937 na objednávku Čestmíra Puce, českého podnikatele a mecenáše žijícího v Paříži. Z premiéry, která měla zaznít již v červnu 1937, sešlo, nekonala se ani v lednu 1938 v podání Ondříčkova kvarteta, protože jeden z jeho členů onemocněl. Uskutečnila se až v pondělí 13. 6. 1938 na koncertě konaném v Pucově pařížském salonu v podání komorního souboru Quatuor Lejeune.

„Z Bruxelu jsem dostal dopis, jmenovali mne čestným členem nějakého hud. spolku pro oslavy kvartetta Pro - Arte, ty budou v květnu tak tam budeme pozváni,“ sděluje Bohuslav Martinů do Poličky již v dopise ze dne 6. 2. 1938 (PBM Kr 231). Hudební festival v Bruselu, resp. cyklus koncertů pořádaných k 25. výročí založení kvarteta Pro Arte navštívili manželé Martinů ve dnech 5. a 6. 5. 1938. Ve čtvrtek 5. 5. 1938 zde zazněl v podání souboru Pro Arte a Orchestre national de Belgique, které řídil belgický dirigent Franz André, také *Koncert pro smyčcové kvarteto a orchestr*, H 207, tedy skladba, kterou Martinů tomuto špičkovému komornímu souboru věnoval.

Czechoslovak sovereignty dubbed Paris–Prague was organised at Salle Chopin-Pleyel in Paris under the auspices of the International Association of Authors in Defence of Culture (Association internationale des écrivains pour la défense de la culture). The programme consisted of works by the Czech composers Bedřich Smetana, Antonín Dvořák, Leoš Janáček, Vítězslav Novák, and most notably, conducted by Vítězslava Kaprálová and performed by the French harpsichordist Marcelle de Lacour, Martinů's *Concerto for Harpsichord and Small Orchestra*, H 246. *String Quartet No. 4*, H 256, was finally premiered as well. Martinů had composed it during April and May 1937 as a commission for Čestmír Puc, a Czech businessman and benefactor living in Paris. The premiere had been planned for June 1937 but was called off and again postponed in January 1938 when one member of the Ondříček Quartet fell ill. It finally took place in Puc's salon in Paris on Monday 13 June 1938, care of Quatuor Lejeune.

"I got a letter from Bruxel, they named me an honorary member of a mus. society for the Pro - Arte Quartet celebrations, which will be in May so we are invited there," Bohuslav Martinů informs his family in Polička in the letter from 6 February 1938 (PBM Kr 231). On 5 and 6 May 1938 the Martinůs attended a music festival or concert series in Brussels commemorating the 25th anniversary of the Pro Arte Quartet. On Thursday 5 May 1938, together with the Orchestre national de Belgique led by the Belgian conductor Franz André, the ensemble performed *Concerto for String Quartet and Orchestra*, H 207, which Martinů had dedicated to the eminent quartet.

V červnu roku 1938 čekala Bohuslava Martinů ještě jedna zahraniční cesta. „*S Londýnem také nejsem dosud rozhodnut pojedu-li nebo ne, Charlottě se nějak moc nechce, stojí to teď dost peněz. a zase mě také žádal Kaprál jestli bych tam nedoprovodil tu jeho dcerušku ona tam diriguje tu svoji symfonii a on nedostal ze školy dovolenou a tak má také strach ji tam pustit samotnou, hradil by mi cestu,*“ píše Martinů do Poličky dne 27. 5. 1938 (PBM Kr 239). Do Londýna skutečně odcestoval, aby na hudebním festivalu International Society for Contemporary Music (ISCM), který se konal ve dnech 17.–24. 6. 1938, doprovázel mladou hudební skladatelku a dirigentku Vítězslavu Kaprálovou, jejíž *Vojenská symfonieta*, op. 11, zazněla jako první skladba na úvodním festivalovém koncertě v pátek 17. 6. 1938 v Queen's Hall. V podání BBC Orchestra ji úspěšně dirigovala sama autorka. Milostný vztah zkušeného a v té době již světově uznávaného hudebního skladatele s jeho talentovanou studentkou již tehdy nebyl pro mnohé tajemstvím, jakkoliv se ho oba snažili ve svých rodinách utajovat. Zvláště po společné cestě do Londýna si Charlotte Martinů nemohla nepovšimnout citového vzplanutí svého manžela. Avšak stejně jako v případech jeho dalších milostných dobrodružství byla i nyní Charlotte odhodlána jejich společné soužití udržet.

Navzdory tomu strávil Bohuslav Martinů s Vítězslavou Kaprálovou i část léta roku 1938. „*Ta Kaprálová je teď v Paříži, má velký talent. Její tatínek je také skladatel v Brně a mají domek také někde u Nového města, tak nás tam pozvali,*“ píše Martinů domů již na začátku roku (PBM Kr 230). Také sama Vítězslava Kaprálová se v březnu obrací na své rodiče: „*Martinů nic za ty hodiny nechce, ale slíbila jsem mu pobyt ve Třech Studních, tak tu jednu světnici na každý pád rezervujte.*“ (Hartl 2015,

Bohuslav Martinů had one more trip abroad to undertake in June 1938. *“I am still undecided regarding my visit to London, Charlotte does not really want to go, it is quite expensive now. and Kaprál has asked me if I could accompany his daughter there she is conducting her symphony there and he did not get leave from his school so he is afraid to let her go there alone, he would pay my expenses,”* Martinů wrote to Polička on 27 May 1938 (PBM Kr 239). He did in fact travel to London to attend the International Society for Contemporary Music (ISCM) festival in London on 17–24 June 1938 as the companion of the young composer and conductor Vítězlava Kaprálová, whose *Military Sinfonietta* Op. 11 was chosen as the first composition of the opening concert at the Queen’s Hall on Friday 17 June. The BBC Orchestra was conducted by Kaprálová herself. The experienced and world-renowned Martinů’s love affair with his talented student was hardly a secret to many by then, although they both tried to hide the fact from their families. Charlotte Martinů was made obviously aware of her husband’s ignited passions after the lovers returned from their trip to London. She responded with a determination to preserve their marriage, as in the case of her husband’s other extramarital adventures.

All the same, Bohuslav Martinů spent a considerable part of summer 1938 with Kaprálová. *“Kaprálová is in Paris now, she has much talent. Her dad is a composer as well in Brno and they also have a cottage somewhere near Nové Město, so they invited us there,”* Martinů wrote home at the start of the year (PBM Kr 230). Vítězlava Kaprálová also described the situation when writing to her parents in March: *“Martinů does not want anything for the lessons, but I promised him he could stay in Tři Studně, so reserve that one room for him either way.”* (Hartl 2015, p. 151). After some hesitation due to the uncertain international situation, Bohuslav Martinů

s. 151). Po určitém váhání i s ohledem na nejistou mezinárodní politickou situaci odcestoval Bohuslav Martinů na svou poslední návštěvu Československa vlakem z Paříže společně s Vítězslavou Kaprálovou pravděpodobně v úterý 28. 6. 1938. Nejprve v Praze navštívil Jubilejní X. všesokolský slet (3.–6. 7. 1938) a posléze 6. či 7. 7. 1938 společně se svým přítelem Stanislavem Novákem odjel do Poličky. Pravděpodobně v neděli 10. 7. 1938 na pozvání rodiny Kaprálovy pokračují oba pánové do Tří Studní u Nového Města na Moravě, kde Kaprálovi vlastnili moderní vilku. Bylo to místo letních setkávání mnoha hudebních osobností, jak píše sama Vítězslava Kaprálová na pohlednici Karlu Šebánkovi dne 23. 8. 1938: „*Bylo nás zde letos těch muzikantů spousta, začínaje (co do hodnosti) Vít. Novákem – jejej, teď ale nemohu skončit. No třeba mnou a mezi: Hlouňová, Sůskind, Křičci, Šín, St. Novák, Martinů a t. d.*“ (CBM, pozůstalost Karla Šebánka; kopie v IBM, Šeb 1938-08-23). Čas vyplněný koupáním v rybníku Sykovci, hraním volejbalu a dalšími společenskými aktivitami příjemně plynul. Zřejmě 26. 7. 1938 se Martinů vrací do Poličky, aby zde strávil tři dny nejen s rodinou, ale i s Vítězslavou Kaprálovou. Ta se posléze v pátek 29. 7. 1938 vrací na Tři Studně, zatímco Martinů jen o několik hodin později odjíždí do Prahy, kde ubytován u režiséra Jindřicha Honzla strávil poslední víkend ve své rodné vlasti. „*V sobotu [30. 7. 1938] jsem byl u té paní Aranyí, cvičili jsme koncert, moc se jí to líbí a zdrželi mne přes neděli, byli jsme se koupat na Barandově, měl jsem se u nich moc dobře počítali že se u nich zdržím déle. Ale už jsem to nemohl pořád protahovati a v pondělí ráno [1. 8. 1938] jsem odejel [...]*“, popisuje Bohuslav Martinů po návratu do Paříže rodině v Poličce své poslední dny strávené „doma“ (PBM Kr 245).

departed for his last visit to Czechoslovakia by train from Paris together with Vítězslava Kaprálová, probably on Tuesday 28 June 1938. The composer stayed in Prague first for the Jubilee 10th All-Sokol Rally (3–6 July 1938) and then set off to Polička with his friend Stanislav Novák, on 6 or 7 July 1938. Probably on Sunday 10 July 1938 the two men continued to Tři Studně near Nové Město na Moravě at the invitation of the Kaprál family, who owned a modern villa there. It was a summer gathering place for many figures of the music scene, as Vítězslava Kaprálová remarks herself on a postcard to Karel Šebánek from 23 August 1938: “*There were a lot of us musicians here this year, beginning with (by rank) Vít. Novák – oh dear, I cannot end with anyone now. Well, with me, and in between: Hlouňová, Süskind, the Křičkas, Štín, St. Novák, Martinů, etc.*” (CBM, estate of Karel Šebánek; copy at IBM, Šeb 1938-08-23). The time was spent pleasantly bathing in Sykovec Pond, playing volleyball, and undertaking other social activities. Martinů seems to have returned to Polička on 26 July 1938 to spend three days there both with his family and with Vítězslava Kaprálová. The latter then returned to Tři Studně on Friday 29 July 1938 while Martinů left for Prague just a few hours later, where he spent his last weekend in his homeland as a guest of the director Jindřich Honzl. “*On Saturday [30 July 1938] I visited Mrs Aranyi, we practised the concerto, she likes it a lot and they kept me there past Sunday; we went bathing in Barandov, I was looked after very well and they expected me to stay longer. But I could not postpone things any longer and on Monday morning [1 August 1938] I left [...],*” Martinů describes his last days “back home” in the letter sent to his family in Polička after returning to Paris (PBM Kr 245). The composer’s final visit to his homeland was remembered years later by his sister Marie: “*I would like to describe my brother’s*

Na poslední skladatelovu návštěvu rodné vlasti takto po letech vzpomínala jeho sestra Marie: *„Ještě chci popsati poslední bratrovu návštěvu v r. 1938, při které jsme jej velmi málo užili. Přijeli se Stáňou hned po ukončení sletu; měli v plánu zdržeti se doma několik dní a jeti pak do Třech Studní ke Kaprálovům. Maminka po radostném uvítání, šla do zahrádky natrhati jim jahody (svého pěstění). Bylo velmi parné slunce a jak maminka byla ohnutá, zasáhl ji sluneční paprsek nějaký nerv v hlavě, což mělo za následek, že na několik hodin ztratila úplně řeč, přivolaný lékař nařídil převoz do nemocnice, kam jsem maminku doprovázela; a tak chlapci odejeli hned druhý den. Maminka se brzy zotavila, vrátily jsme se domů a netrpklivě očekávaly návrat Bohuše – , který se tam zdržel déle, než jsme očekávaly. Stáňa jel ze Třech Studní přímo do Prahy a Bohuš přijel s Vítězskou a panem Kaprálem, který ještě též den odejel. Vítězce se od nás nějak nechtělo a tak jsme uprosili pana Kaprála, že ji dovolil dva dny u nás zůstat. Třetí den doprovodil Bohuš Vítězku k autobusu a sám za dvě hodiny odjížděl. Do dnes jej v duchu vidím, jak těžko se loučil, jak se nemohl od maminky odpoutat, stále ji držel v náručí a líbal – byl velmi smutný, snad v podvědomí tušil, že se loučí s maminkou naposledy.“* (Martinů, Marie: *Vzpomínka*. Rukopis. CBM, AK rodina Martinů, nesig.).

Celý srpen a začátek září roku 1938 Martinů strávil se svou manželkou ve Vieux Moulin, vesničce nedaleko Paříže, kde žila Charlottina matka. Stále více však v něm v té době dozrávalo odhodlání vrátit se natrvalo do Československa. Píše o tom svému příteli Josefu Schieszlovi v dopise ze dne 22. 8. 1938: *„Mohu Vás ujistiti že mám nyní takovou touhu se vrátit do Čech že mi každý den zde připadá ztracen, zdá se mi že jsem ukončil jednu epochu svého*

*last visit in 1938, when we saw very little of him. They arrived with Stáňa right after the rally ended; they had planned to stay home for several days and then go to the Kapráls in Tři Studně. After a joyous welcome, Mum went into the garden to pick them some strawberries (of her own cultivation). The sun was sweltering and as Mum was bending down, a sun ray hit some nerve in her head, which caused her to completely lose her speech for several hours, the doctor arrived and ordered her taken to hospital, where I accompanied Mum; and so the boys left the very next day. Mum recovered soon, we returned home and anxiously awaited Bohuš's return – , but he was delayed there more than we expected. Stáňa went from Tři Studně straight to Prague and Bohuš came here with Vítězka and Mr Kaprál, who left the same day. Vítězka was somehow disinclined to leave, and so we talked Mr Kaprál into letting her stay with us for two days. On the third day Bohuš accompanied Vítězka to the bus and then left himself two hours later. I can still see him in my mind today; how hard a farewell it was for him, how he could not let go of Mum, he held her in his arms and kissed her – he was very sad, maybe subconsciously sensing he was saying his last goodbye to Mum.” (Martinů, Marie: *Vzpomínka* [A Memory]. Manuscript. CBM, AK Martinů family, no call No.).*

The composer spent the whole of August and the beginning of September 1938 with his wife in Vieux Moulin, a village near Paris where Charlotte's mother lived. However, he was becoming increasingly determined to return to Czechoslovakia for good. He writes of this in a letter to his friend Josef Schieszl from 22 August 1938: “*I can assure you I have now such a desire to return to Bohemia that every day here seems wasted to me, I feel I have concluded one epoch of my life, a preparatory one and that my place now is nowhere else but home. Perhaps it is in the wake of political events, but I realise*

života, přípravnou a že teď už moje místo není jinde než doma. Snad je to i vlivem událostí politických, ale uvědomuji si že můj návrat je nutný a že mne čeká doma velmi důležitá práce.“ (ČMH, G 11692; kopie v IBM, SchJ 1938-08-22). Svou budoucnost Martinů viděl úzce spojenou s profesorským místem na mistrovské škole Pražské konzervatoře, které se mělo již brzy uvolnit s odchodem Vítězslava Nováka do penze. Proto také plánoval, že již v říjnu 1938 odcestuje opět do Prahy s cílem si tuto pozici definitivně zajistit. „*Musím si to všechno dobře zařídit aby to dobře dopadlo, budu mít tentokrát velkou protekci ale jinak to nejde,*“ píše rodině v Poličce z Vieux Moulin dne 20. 8. 1938 (PBM Kr 246). Vlivem dějinných událostí však nakonec vše dopadlo zcela jinak.

„*Do Basileje pojedeme asi 17, psali nám že nás už čekají, je to jeden dirigent, tak si ještě prodloužíme trochu prázdniny ale já stejně tam budu pracovat, pro něho on tam má smyčcový orchestr a tak mu něco pro ně napíšu,*“ sděluje skladatel rodině na začátku září 1938 (PBM Kr 247). Pozvání do Švýcarska obdržel Martinů od švýcarského dirigenta a mecenáše Paula Sachera již v červnu roku 1938 na festivalu International Society for Contemporary Music (ISCM) v Londýně. Na Sacherovo sídlo Schönenberg na kopci v lesích asi 20 km od Basileje manželé Martinů přijeli v pondělí 19. 9. 1938. V první polovině pobytu se příjemné chvíle trávené v luxusním prostředí uprostřed krásné přírody mísily se stupňující se nervozitou, co bude dál: „*Drazí, tak jsme už ve Švýcarsku a je zde krásně jako na jaře, jíme v zahradě a já pracuji venku na terase, máme celou vilu sami pro sebe a jsme tu docela sami na kopci naproti se díváme do Německa tam staví tu obrannou linii a v levo je hranice Francie. A. tak jsme zde poměrně klidní a jenom čekáme stále zprávy co se poděje a jak*

that my return is necessary and that very important work awaits me at home." (ČMH, G 11692; copy at IBM, SchJ 1938-08-22). Martinů saw his future closely aligned with the professorship at the Master School of the Prague Conservatoire that was to be vacated by Vítězslav Novák, who was expected to retire soon. Martinů thus planned to travel to Prague again in October 1938 with the aim to secure the post definitively. *"I have to arrange everything properly so it works out well, I will be highly favoured this time but it cannot be done any other way,"* he wrote to Polička from Vieux Moulin on 20 August 1938 (PBM Kr 246). But the course of history would have it another way.

"We should be leaving for Basel around the 17th, they wrote to say they are expecting us, it is a conductor, so we will extend our holiday a bit but I will be working there anyway, for him he has a string orchestra there and so I will write something for them," the composer informed his family in early September 1938 (PBM Kr 247). Martinů had received an invitation to stay with the Swiss conductor and benefactor Paul Sacher in Switzerland already in June 1938, at the International Society for Contemporary Music (ISCM) festival in London. The Martinůs arrived at Sacher's Schönenberg residence in the hills and forests some 20 km from Basel on Monday 19 September 1938. The first half of the stay saw pleasant moments amidst luxury and serene natural beauty mixed with rising tension regarding future developments: *"Dear all, we are in Switzerland now and it is lovely here like in the spring, we eat in the garden and I work out on the terrace, we have the whole villa to ourselves and are quite solitary on a hill looking across at Germany building their defence line and the French border on the left. And. so we are enjoying relative peace here and are only waiting for news of how things develop and what will happen to us, what*

to s námi dopadne, jak o nás rozhodnou v Londýně a jak to přijmeme nebo ne, a co se stane dále. Tak to všechno moc klidu nepřidá. [...] Co se děje u Vás? Musí to tam být také hrozné stále čekat zdali nám nevpadnou do zad. Ani na to raději nemyslet, pokud to jde a doufat že se to přece nějak urovná bez vojny; ovšem na náš účet to už je asi jisté.“ (PBM Kr 248).

Šok a pocity zoufalství a marnosti dopadly na všechny Čechoslováky v pátek 30. 9. 1938, kdy byla zastupci Německa, Itálie, Francie a Velké Británie podepsána tzv. mnichovská dohoda o připojení Sudet k Německu. Své pocity z této neutěšené doby vtělil Bohuslav Martinů do jednoho ze svých vrcholných děl, na kterém pracoval v průběhu srpna a září roku 1938. Je jím *Dvojkoncert pro dva smyčcové orchestry, klavír a tympány*, H 271, na objednávku Paula Sachera, jemuž byl také věnován. Prvního uvedení této kompozice v pátek 9. 2. 1940 v Basileji se Martinů osobně účastnil a do programu koncertu vložil následující věty: *„Můj přítel Paul Sacher mne pozval v září 1938 do Basileje. Přinesl jsem s sebou skicu první části Dvojkoncertu, který jsem začal skládat pro něho a jeho orchestr. Dívám-li se nyní na partituru, na nashromážděné malé notičky, mám dojem, že tragické události, na něž všichni ještě vzpomínáme a které se od té doby opakovaly; že tato atmosféra je vyryta na těchto stránkách. Mám dokonce dojem, že jsem příchod těchto událostí předvídal, nebezpečí, které ohrozilo moji vlast, a že jsem se chtěl vyprostit z tohoto útlaku, bránit se svou prací a bojovat proti této hrozbě, která měla trápit všechny umělce a všechny lidi v jejich nejhlubším přesvědčení. Ale události sledovaly svůj běh a já jsem pokračoval v tomto díle v úzkosti a v očekávání zpráv, jež se stávaly každou minutu tragičtější a zoufalejší. V této atmosféře, která bude těžce tížit svědomí světa, podařilo se*

they will decide about us in London and how we take it or not, and what happens next. Which is not exactly conducive to peace of mind. [...] How are things back your way? It must be awful as well constantly tensed for them to storm us from behind. Better not to even think of it if possible and hope that it will get sorted out somehow without war, though at our expense as is almost certain now.” (PBM Kr 248). Czechoslovaks around the world reeled in despair and futility at the results of diplomatic negotiations between Germany, Italy, France, and the UK and the signing of the Munich Agreement on Friday 30 September 1938, which annexed the Sudetenland to Germany. Bohuslav Martinů channeled his feelings from this bleak time into one of his greatest works, composed in August and September 1938: *Double Concerto for Two String Orchestras, Piano and Timpani*, H 271, commissioned by and dedicated to Paul Sacher. Martinů attended the first performance of the composition in Basel on Friday 9 February 1940, and he wrote the following lines into the concert programme: *“My friend Paul Sacher invited me to Basel in September 1938. I brought with me a sketch of the first movement of the Double Concerto, which I had begun to compose for him and his orchestra. Looking now at the score, at that assemblage of little notes, I feel that those tragic events we all still remember and that have since been repeated, that their atmosphere is etched into these pages. I even feel as though I anticipated the coming of these events, the danger that threatened my homeland, and that I wanted to free myself from this oppression, to defend myself with my work and fight the menace that was to trouble all artists and all people in their deepest convictions. But the events ran their course and I continued with this work while anxiously awaiting news that became more tragic and desperate every minute. In this atmosphere that will weigh heavily on the world’s conscience, I managed to*

mi dokončit svoji práci. Dívám-li se nyní, po roce, na svou partituru a přehlížím-li události, jež se staly v září 1938, vracím se v myšlenkách tam na Schönnenberg. Poněvadž tam nahoře bylo něco jiného. Byl tam klid výšin, venkova, zvony zdáli, pole plna plodů a často přišly srnky až k domu, večer při západu slunce. A bylo také opravdové přátelství Sacherových, dojemné a posilující v těchto pro mne a pro všechny těžkých a smutných dnech.“ (Martinů – Šafránek 1966, s. 278). V září roku 1945 o této době Martinů napsal již jen: „Celý ten čas je naprosto zmatený v mé paměti.“ (Martinů – Šafránek 1966, s. 332). Pobyt na Schönnenbergu, který byl původně plánován asi na deset dní, se vlivem těchto událostí značně prodloužil – manželé Martinů zde setrvali zřejmě až do pátku 14. 10. 1938.

Zprávy, které v této době přicházely z Československa, zcela oprávněně v Bohuslavu Martinů vzbuzovaly velké obavy a strach o své „drahé“. Německý zábor Sudet totiž dne 10. 10. 1938 zcela neočekávaně zasáhl většinově českou Poličku, která se najednou ocitla celá v rukou okupantů. Němečtí vojáci se sice po dvou dnech stáhli z centra města, nicméně Horní Předměstí zůstalo i nadále obsazeno. „Těsně před odjezdem mi psal Stáňa ohledně Poličky; to víte jak to na mne působilo, zůstal jsem jako omráčen i všichni tam, Charlotta a nevěděli jsme co dělat, zdali se mám rozjet a zdali vůbec je možno k nám jeti,“ popsal skladatel své bezprostřední pocity po obsazení Poličky v dopise domů ze dne 15. 10. 1938 (PBM Kr 251). Dopisy z vlasti přicházely v této době jen zřídka a nepravidelně, což jen přizivovalo nervozitu v domácnosti Martinů v Paříži. Po složitých jednáních poličských zastupitelů, představitelů obou vlád a mezinárodní komise pověřené dohledem nad naplňováním mnichovské dohody se teprve 24. 11. 1938

complete my work. Looking at it now, a year later, at my score, and disregarding the events that happened in September 1938, I return in my thoughts to Schönenberg. Because there was something else up there. It was the serenity of the heights, the countryside, bells from afar, fields ripe with crops and roe deer often coming right up to the house, the evening sunset. And there was also the true friendship of the Sachers, touching and encouraging in those days so tough and sad for me and for everyone.” (Martinů – Šafránek 1966, p. 278). When remembering this period later, in September 1945, Martinů only wrote: *“This whole time is utterly confused in my memory.”* (Martinů – Šafránek 1966, p. 332). The stay in Schönenberg, originally planned for about ten days, was considerably extended by those events – the Martinůs remained there presumably until Friday 14 October 1938.

The news he was receiving from Czechoslovakia understandably provoked great worries and fear for his “dear all” in Martinů. The German occupation of the Sudetenland on 10 October 1938 unexpectedly affected the majority-Czech town of Polička, which was suddenly seized by the occupiers. Although the German soldiers withdrew from the centre of the town two days later, they continued to hold the Upper Suburbs. *“Just before our departure Stáňa wrote regarding Polička, you can imagine what that did to me, I was stunned as was everyone there, Charlotta, and we did not know what to do at all, if I should set out and if it was even possible to enter the country;”* Martinů wrote in a letter home in the immediate aftermath of the occupation on 15 October 1938 (PBM Kr 251). Letters from Czechoslovakia arrived only sporadically at this time, which only aggravated the Martinůs’ anxiety in Paris. Complicated negotiations between Polička leaders, officials from both governments, and the international committee tasked with overseeing the fulfilment of the Munich Agreement

podařilo dosáhnout stažení německé armády z celého města. Za odvahu a osobní nasazení při záchraně Poličky cítil Martinů povinnost poděkovat všem, kteří se o to zasloužili, což učinil v dopise adresovaném starostovi Poličky Eduardu Vencovskému: „*Vážení pane, chápete jistě s jakou úzkostí jsem sledoval vývoj událostí jež se odehrály v mém rodném, drahém a českém městě Poličce a dovoluji Vám abych Vám poděkoval z celého srdce za Vaše obětavé usilí a práci a abych Vám vyjádřil svoji radost že se Vám zdařilo naše město zachránit. Vám a všem kteří pracovali s Vámi a kteří trpěli s Vámi, celému městu Poličce tlumočte prosím moji radost a upřímné pozdravy od jejího rodáka, který žije vzdálen, ale který se stále a s radostí vrací k tomu drahému kraji, jež je nejkrásnější na světě. Vám všem díky a Poličce zdar! B. Martinů hudební skladatel.*“ (PBM Kp 1110).

Bohuslav Martinů se ani v době těsně pomnichovské nevzdal zcela myšlenky na návrat domů: „*Mě se zde už nic nelíbí a vrátil bych se ihned ale teď se také nedá nic dělat a musím počkat a také dohromady nevím jak to pro mne dopadne, je to všechno na ruby a všechno jinak než jsme si všichni představovali. Také to bude pro mne o moc těžší nyní a pro okamžik ani nedělám žádné plány ale rozhodně se do Prahy definitivně vrátím a snad už tam něco najdu zde rozhodně nezůstanu,*“ píše domů do Poličky dne 15. 10. 1938 (PBM Kr 251). O týden později pak sděluje rodině své další plány: „*Chtěl bych do Prahy asi v únoru se podívat budeli to možné jak to vlastně pro mě vypadá ale zdá se že to nebude pro nikoho teď moc příjemné a tak zatím ani na to moc nemyslím změnit to nemůžeme. Já bych se sice ve světě neztratil ale už bych se byl rád vrátil zpět a pracoval doma, teď se to ovšem všechno zkomplikovalo.*“ (PBM Kr 254). A v následujícím dopise ve svých úvahách

finally yielded the desired outcome – the German army withdrew from the town entirely on 24 November 1938. Martinů felt obliged to express his gratitude for the courage and personal commitment necessary to save Polička to all those involved in the matter, and he did so in a letter addressed to the Polička mayor Eduard Vencovský: *“Esteemed Sir, you no doubt understand the anxiety with which I followed the course of events that took place in my native, dear, and Czech town of Polička, and allow me to thank you from all my heart for your selfless effort and work and to express my joy that you managed to save our town. To you and to all who worked with you and suffered with you, please convey my joy and the sincere regards of one of its native sons who, though he lives afar, yet he still and happily returns to that dear region, which is the most beautiful in the world. My thanks to all of you and my regards to Polička! B. Martinů composer.”* (PBM Kp 1110).

Even in the aftermath of the Munich Agreement, Bohuslav Martinů did not relinquish his hopes of returning home: *“Nothing appeals to me here any more and I would return at once but nothing can be done now and I must wait and also do not know how things will work out for me here, it is all topsy-turvy and different than we all imagined. It will also be much harder for me now and for the moment I am not making any plans but I will certainly and definitively return to Prague and hope to find something there I will certainly not stay here,”* he wrote to Polička on 15 October 1938 (PBM Kr 251). A week later he informed his family of his plans: *“I would like to visit Prague in February if possible to see what my chances are but it seems it will not be very pleasant for anyone right now and so I do not think about it much we cannot change it. I can find my place in the world but I would like to come back and work at home, but it has all become complicated.”* (PBM Kr 254). He continued

pokračuje: „[...] všechny myšlenky jsou stále u nás jak teď budeme žít a jaké živly se dostanou k moci a jak nám všem bude těžko. ale musíme doufat že se z toho zase dostaneme a že si alespoň tuhle malou republiku uchováme čestně a kdo ví co nám budoucnost skrývá.“ (PBM Kr 255).

Blízká budoucnost skrývala pouze nemilá překvapení, avšak Bohuslav Martinů nehodlal jen tak sedět s rukama složenýma v klíně. „Budeme muset všichni přitáhnout, já také budu mít velkou úlohu, snad teď alespoň v Praze poznají že mě mohou potřebovat,“ píše domů rozhodně dne 18. 10. 1938 (PBM Kr 252). Tato „velká úloha“ či „funkce“, kterou Martinů očekával a kterou by mohl prokázat své vlastenectví a zapojit se do protinacistického odboje, však z oficiálních míst nepřicházela. Skladatel se cítil frustrovaný, jak potvrzují jeho slova v dopise Miloši Šafránkovi ze dne 8. 10. 1939: „Zde samozřejmě o mě nikdo neví, na legaci je plno nových neznámých lidí kteří si získávají zásluhy způsobem tak zjevným že se obávám že nebude ani dost ministr. křesel abychom se jim odměnili. Mě samozřejmě nepotřebují na nic a pak tu jsem jako taková ztracená ovce a lapám vzduch.“ (PBM Kmš 745; Zouhar – Coufalová 2019a, s. 134). Jistou nadějí v tomto směru přinesla až mnohem pozdější iniciativa československého vyslance v Paříži Štefana Osuského, který písemnou žádostí ze dne 27. 2. 1940 vyzval tehdejšího místopředsedu Československého národního výboru a pozdějšího premiéra československé exilové vlády v Londýně Msgr. Jana Šrámka, aby Bohuslava Martinů, klavíristu Rudolfa Firkušného a režiséra a herce Huga Haase ustanovil poradci Československého národního výboru, a zužitkoval tak rad a zkušeností těchto významných českých umělců, kteří v té době přebývali v Paříži takřka bez prostředků. Současně

his ruminations in his next letter: “[...] *all my thoughts are ever turned to home how we will live and what forces will come to power and how hard it will be for all of us. but we have to hope we find a way out and keep at least this little republic with honour and who knows what the future has in store for us.*” (PBM Kr 255).

Although the near future held only unpleasant surprises, Bohuslav Martinů intended to face them standing. “*We will all have to do our bit, I will also have a big task ahead of me, perhaps at least they will see in Prague that I might be of use,*” he wrote home with determination on 18 October 1938 (PBM Kr 252). However, this “big task” or “function” he anticipated, with which he would prove his patriotism and help resist the Nazis, did not arrive from official places. The composer’s frustration is apparent from his letter to Miloš Šafránek from 8 October 1939: “*Naturally; no one here knows about me, at the Legation there are plenty of new, unknown people, who gain merits in a manner so obvious that I worry there won’t be enough ministerial posts to reward them all. They don’t need me for anything, of course, and so I am here like a lost sheep and gasping for air.*” (PBM Kmš 745; Zouhar – Coufalová 2019b, p. 142). A more hopeful outlook in this regard was brought about by the much later initiative of the Czechoslovak envoy in Paris, Štefan Osuský, who sent a written request on 27 February 1940 to the Deputy Chairman of the Czechoslovak National Committee and later Prime Minister of the Czechoslovak Government in Exile in London, Msgr. Jan Šrámek, asking him to appoint Bohuslav Martinů, the pianist Rudolf Firkušný, and the director and actor Hugo Haas as advisors to the Czechoslovak National Committee and thus make use of the advice and experience of these leading Czech artists, who were subsisting practically with no means in Paris at the time. The request also suggests they should each receive a monthly

navrhnul, aby každému z nich byla vyplácena měsíční odměna 2 000 franků. Bohužel se tak stalo jen krátce před nuceným odchodem všech tří umělců z Paříže, k níž se valem blížila německá vojska.

Neklidná doba příliš nepřála soustředěné kompoziční práci. Smutný osud Československa však podnítil amerického houslistu a skladatele Samuela Dushkina, aby si u Bohuslava Martinů objednal nové dílo: „*Z Ameriky mne žádají abych napsal ihned nějakou skladbu z českých tanců takovou českou suitu, že to ihned provedou máme tam velké sympatie, hrál by je ten houslista Duškin,*“ oznamuje skladatel rodině v Poličce onoho osudného 30. 9. 1938 (PBM Kr 249). Jednalo se o *Koncertantní suitu pro housle a orchestr*, H 276 I. Martinů ji v Paříži za osobní účasti objednavatele komponoval v prosinci 1938 a v lednu 1939. „[...] *pracuji s Dushkinem na těch houslových skladbách, už měl odjetí do Ameriky ale odložil odjezd o měsíc, chce si to už odvézt sebou aby to mohl hned hrát. Tak to mám hodně rozcourané, chodím k němu a někdy on ke mě a dá to hodně práce,*“ píše své rodině v Poličce dne 9. 12. 1938 (PBM Kr 257). Nejpozději dne 27. 2. 1939 již měl Samuel Dushkin kompletní skladbu k dispozici a nabídl ji k provedení dirigentovi Boston Symphony Orchestra Sergeji Alexandroviči Kusevickému. V premiéře však kompozice zazněla až ve středu 7. 4. 1943 v New Yorku.

I na podzim 1938 se bylo možné setkávat s hudbou Bohuslava Martinů na koncertních pódiiích a v rozhlasovém éteru. Jeho *Smyčcový kvartet č. 4*, H 256, byl na programu hned dvakrát – v pátek 2. 9. 1938 jej vysílala rozhlasová stanice Luxemburg a ve středu 2. 11. 1938 stanice Paris R.-Nat. V obou případech skladbu interpretoval Quatuor Lejeune. V úterý 15. 11. 1938 zazněl v londýnské Queen's Hall

salary of 2,000 francs. However, all three of the artists were forced to abandon Paris soon afterwards to escape the rapidly approaching German forces.

The turbulent times were less than ideal for focused composing. Yet the tragic struggle of Czechoslovakia inspired the American violinist and composer Samuel Dushkin to commission a new work from Bohuslav Martinů: “*They are asking me from America to immediately compose a Czech suite of sorts out of some Czech dances, which they will immediately perform we have a lot of sympathy there, it would be played by that violinist Duškin,*” Martinů wrote to Polička on that fateful 30 September 1938 (PBM Kr 249). The suite in question was *Suite Concertante for Violin and Orchestra*, H 276 I, which he composed in Paris under Dushkin’s personal supervision in December 1938 and January 1939. “[...] *I am working with Dushkin on those violin compositions, he was supposed to have left for America but he postponed the departure by a month, he wants to take it with him so he can play it straightaway. So it is quite unfocused, I visit him and sometimes he visits me and it is a lot of work,*” Martinů remarked when writing to his family in Polička on 9 December 1938 (PBM Kr 257). Samuel Dushkin had the finished work at his disposal by 27 February 1939 at the latest, and he offered it to the conductor of the Boston Symphony Orchestra Serge Alexandrovich Koussevitzky. However, the work was not premiered until Wednesday 7 April 1943 in New York.

Autumn 1938 was marked by further performances of Bohuslav Martinů’s music at concert halls and on the radio. His *String Quartet No. 4*, H 256, could be heard twice – it was broadcast by Radio Luxembourg on Friday 2 September 1938 and by Paris R.-Nat. on Wednesday 2 November 1938. In both cases the composition was rendered by Quatuor Lejeune. Rudolf Firkušný performed *Concerto for Piano and Orchestra No. 2*, H 237,

Koncert pro klavír a orchestr č. 2, H 237, v podání Rudolfa Firkušného a České filharmonie pod vedením Rafaela Kubelíka. „*Byl tu Ruda Firkušný a říkal že koncert měl v Londýně veliký úspěch a i zde jej moc lidí poslouchalo*,“ píše Martinů spokojeně o této události své rodině v Poličce dne 9. 12. 1938 (PBM Kr 257). A ve čtvrtek 1. 12. 1938 vysílal rozhlas z Říma symfonický koncert, na němž zazněly i *Tre Ricercari*, H 267. Provedení řídil stejně jako v případě světové premiéry této skladby italský dirigent a hudební skladatel Nino Sanzogno.

„[...] *v cizině každou chvíli slyšíme v Radiu něco ode mě ale u nás nic. No to už si také nechám až se vrátím tak jim budu šlapat na prsty*,“ píše rozhodně Bohuslav Martinů v dopise domů na začátku prosince 1938 (PBM Kr 257). Na nízký počet uvádění skladeb v Československém rozhlasu si skladatel stěžoval již v roce 1937. Podle zmínky v dopise rodině do Poličky ze dne 21. 12. 1938 na tuto opakovanou situaci skladatel upozornil dopisem adresovaným Československému rozhlasu, odkud se mu patrně dostalo neuspokojivé odpovědi: „*Dopis jsem dostal s tím Radiem už si to nechám až přijedu do Prahy ale pak to vezmu pořádně do rukou ostatně možná že jim i napíšu ohledně té odpovědi že mě mají často na programu, to si to asi spletli s někým jiným*.“ (PBM Kr 258). Zajímavou, avšak ojedinělou informací v tomto směru přináší časopis *Rytmus* (roč. 3, č. 5–6, leden–únor 1938, s. 59) v analýze programového rozvrhu Československého rozhlasu za období od začátku roku 1938 do 26. 3. 1938. Podle ní se z hlediska časového zastoupení „soudobých skladatelů“ ve vysílání umístil Bohuslav Martinů na 22. místě. První místa obsadili Václav Štěpán, Osvald Chlubna, František Pícha, Zdeněk Folprecht a Václav Smetáček. Naopak až za Martinů se umístili

with the Czech Philharmonic under the baton of Rafael Kubelík at the Queen's Hall in London on Tuesday 15 November 1938. "*Ruda Firkušný was here and he said the concerto was a great success in London and a lot of people listened to it here as well,*" Martinů commented with satisfaction to his family in Polička on 9 December 1938 (PBM Kr 257). And on Thursday 1 December 1938 a radio broadcast of a symphonic concert in Rome included *Tre Ricercari*, H 267. The performance was led by the Italian conductor and composer Nino Sanzogno, who had conducted the world premiere as well.

"[...] *we hear my works all the time on the Radio when abroad but nothing at home. But I reckon I will keep that to myself for now when I return I will make it hard for them,*" Martinů continued in the same letter home from early December 1938 (PBM Kr 257). The composer had already complained of the infrequent broadcasting of his compositions by Czechoslovak Radio in 1937. According to the subsequent letter to his family in Polička from 21 December 1938, the composer notified Czechoslovak Radio of the situation in writing but was dissatisfied with their reply: "*I got the letter about the Radio I will leave it until I get to Prague but then I will take it firmly in my hands in fact I might write to them regarding that reply that they often include me in the programme, they must have mistaken me for someone else.*" (PBM Kr 258). An interesting and rare piece of information in this regard can be found in *Rytmus* (Vol. 3, No. 5–6, January–February 1938, p. 59), in a near-contemporary analysis of the scheduled programming of Czechoslovak Radio from the beginning of 1938 to 26 March 1938. The article lists Bohuslav Martinů as ranking 22nd among "contemporary composers" with regard to the overall duration of broadcast works. The top places were taken by Václav Štěpán, Osvald Chlubna, František Pícha, Zdeněk Folprecht, and Václav Smetáček. Conversely,

Karel Boleslav Jiráak, Jaroslav Křička, Paul Hindemith či Igor Stravinskij. Od 1. 9. 1938 do 1. 1. 1939 bylo v Československém rozhlasu avizováno celkem šest pořadů, v nichž zazněla hudba Bohuslava Martinů. Ve čtvrtek 1. 9. 1938 nabídla stanice Praha II klavírní *Taneční črty*, H 220, v podání Gerty Resek. Ve čtvrtek 8. 9. 1938 interpretovala klavíristka Lída Fuchsová *Film en miniature*, H 148, na koncertě přenášeném rozhlasovými stanicemi z Bratislavy, Banské Bystrice a Košic. V pondělí 28. 11. 1938 uvedlo Československé trio na stanici Praha I *Klavírní trio č. 1 (Cinq pièces brèves)*, H 193. A dokonce třikrát (21. 10. 1938, 5. 11. 1938 a 1. 1. 1939) se v nabídce pražských rozhlasových stanic objevil výběr orchestrálních částí z baletu *Špalíček*, H 214 I, v podání Pražského rozhlasového orchestru pod taktovkou Otakara Jeremiáše.

„*Melantrich mi chce také změnit smlouvu to znamená že mi už nebude platit a nebo určitě ne tolik ale ještě nevím jaké má plány*“, stěžuje si Bohuslav Martinů do Poličky již 22. 10. 1938 (PBM Kr 254). Ke konci roku 1938 skladateli skončila smlouva uzavřená od 1. 4. 1937 s nakladatelstvím Melantrich na vydávání a provozování jeho děl, a to včetně pravidelného měsíčního honoráře. „*Je mi líto že Vám není možno prodloužit naši smlouvu ale uznávám Vaše důvody vzhledem k změněné situaci*“, píše Martinů v dopise ze dne 8. 11. 1938 adresovaném přímo nakladatelství Melantrich (PBM Km 1088). A poněkud hořce sděluje o dva měsíce později do Poličky: „*S Melantrichem mám nepříjemnosti, měli tam všechny skladby celý rok a nic nevydali a teď když je smlouva už pryč a oni najednou vidí že se ostatní edice o to interesují tak by najednou vydávali a já už jsem to zatím slíbil jiným, bude z toho tahání a zdržování*.“ (PBM Kr 259). O vydání kompozic

Martinů ranked higher than Karel Boleslav Jirák, Jaroslav Křička, Paul Hindemith, or Igor Stravinsky. A total of six programmes that included Martinů's music were announced by Czechoslovak Radio from 1 September 1938 to 1 January 1939. On Thursday 1 September 1938 their Prague II station presented *Dance Sketches*, H 220, with Gerta Resek at the piano. On Thursday 8 September 1938 the pianist Lída Fuchsová performed *Film en Miniature*, H 148, at a concert broadcast by the radio stations in Bratislava, Banská Bystrica, and Košice. On Monday 28 November 1938 the Prague I station broadcast *Piano Trio No. 1 (Cinq pièces brèves)*, H 193, by the Czechoslovak Trio. Finally, on three occasions (21 October, 5 November 1938, and 1 January 1939) the Prague radio stations offered a selection of the orchestral parts of the ballet *The Chap-Book*, H 214 I, performed by the Prague Radio Orchestra and conducted by Otakar Jeremiáš.

"Melantrich also wants to change their contract with me that is they will no longer pay me or certainly not as much but I do not yet know what plans they have," Bohuslav Martinů complained to Polička on 22 October 1938 (PBM Kr 254). The composer's contract with Melantrich, which had been concluded on 1 April 1937 for the publication and performance of his works and included a regular monthly fee, came to an end with the close of 1938. *"I am sorry you cannot extend our contract but I acknowledge your reasons considering the changed circumstances,"* Martinů wrote to Melantrich directly on 8 November 1938 (PBM Km 1088). He commented on the matter with some bitterness to Polička two months later: *"I have troubles with Melantrich, they had all the compositions there the whole year and did not publish a thing and now when the contract is over and they see other publishers showing interest then suddenly they want to publish but I have already promised*

Bohuslava Martinů se v této době zajímala nakladatelství Boosey & Hawkes a Universal Edition. Druhé jmenované vydalo v Londýně ještě v roce 1939 *Tre Ricercari*, H 267.

Ani konec roku 1938 nepřinesl žádné zlepšení mezinárodní politické situace, což na Bohuslava Martinů doléhalo tíživě. „*Od nás nejdou moc veselé zprávy a zde je to ještě horší a tak kdo ví co nám ten příští rok přinese ale moc dobrého asi ne, je to všechno teď na světě moc a moc podivné a zdá se že na konec přece jen dojde k nějaké katastrofě,*“ píše domů se zlou předtuchou dne 9. 12. 1938 (PBM Kr 257). A své duševní rozpoložení sdílí také se svou důvěrnou přítelkyní Vítězslavou Kaprálovou, která v té době pobývala v Československu, tedy daleko od něj: „[...] *nevím co to se mnou teď je, mám spoustu různých nemocí počínaje očkama a myslím že to je nějaká reakce, která teprve teď se objevila, na všechny ty události, nervové napjeti a různé starosti které mne trápí a z nichž nenalézám východiska a tak jsem z toho takový mrzutý a mám na všechno zlost, nic mě netěší no a vůbec.*“ (Dopis ze dne 2. 12. 1938; vlastník NBM; kopie v IBM, KapV 1938-12-02).

Ve svém úsilí o získání profesorského místa na mistrovské škole Pražské konzervatoře Bohuslav Martinů nepolevil ani na začátku roku 1939. V polovině února o tom informuje rodinu v Poličce: „*Drazí, teď jsem nedělal nic jiného než psal a psal, do Prahy na všechny známé ohledně konservatoře, žádost je už zadána moc pěkně byla přijmuta [...], všeobecný názor je že místo patří mě. V. Novák jde do penze. Tak jsem zalarmoval kde koho znám, stálo mě to hodně peněz známky jsou tak drahé a dostávám zprávy až dosud co nejlepší, všichni mladí hudebníci mne tam žádají a nechtějí o těch druhých ani slyšet.*“ (PBM Kr 232). Všechny plány Bohuslava Martinů

it to others, it will cause arguments and delays." (PBM Kr 259). At the time, Boosey & Hawkes and Universal Edition were both showing interest in Bohuslav Martinů's compositions. The latter of the two companies published *Tre Ricercari*, H 267, in London in 1939.

The year 1938 ended without any respite for international diplomacy, and the situation weighed heavily on Bohuslav Martinů. *"We have not had much encouraging news from back home and it is even worse here and so who knows what the coming year will bring us but nothing much good I guess, it is a very very strange time now the world over and it seems it will end in some catastrophe after all,"* wrote Martinů to his family on 9 December 1938 with a grim sense of foreboding (PBM Kr 257). He also shared his worries with his paramour, Vítězslava Kaprálová, who was far away in Czechoslovakia at the time: *"[...] I do not know what is wrong with me, I have lots of various illnesses from my eyes down and I think it is some kind of reaction, which only just appeared, to all those events, the strain of nerves and the various worries that trouble me with no clear way out and so I am morose and angry at everything, nothing pleases me and whatnot."* (Letter from 2 December 1938; property of NBM; copy at IBM, KapV 1938-12-02).

Bohuslav Martinů did not let up his efforts to obtain a professorship at the Master School of the Prague Conservatoire even in early 1939. In mid-February he informed his family in Polička: *"Dear all, I have done nothing else but write and write, to Prague to all my contacts regarding the conservatoire, the application has been submitted it was very nicely accepted [...], the post is universally considered to be mine. V. Novák is retiring. So I have alerted various people I know, it cost me a lot of money the stamps are so expensive and the news to date has been excellent, all the young musicians want me there with no thought of anyone else."* (PBM Kr 232).

na návrat do Prahy však zhatila okupace Československa německými vojsky 15. 3. 1939. Po tomto datu již bylo zcela zřejmé, že za dané situace se jeho očekávání jen tak nenaplní: „*S Prahou a s mým místem to bude teď samozřejmě všechno oddáleno na neurčito [...]. Těšil jsem se na návrat ale jsme teď v rukou Božích a musíme v něho doufat a neztrácet naděje.*“ (PBM Kr 264).

Již v roce 1938 začíná Bohuslav Martinů vážně zvažovat i jiné možné východisko z nejisté životní situace, a to svůj odchod do Spojených států amerických. Rodině v Poličce se o této myšlence poprvé zmínil v dopise ze dne 30. 10. 1938: „[...] *ani nevím zdali když to půjde nějak špatně, zdali bych neměl také pomyslet na Ameriku, no ale to jsou všechno jenom dohady, rád bych vrátil přes to že to všechno teď bude mnohem těžší ale raději bych byl přece jenom doma.*“ (PBM Kr 255). Uvědomoval si však, že „[...] *to není tak lehké se tam dostat, to tam člověk musí mít už nějaké místo nebo zaměstnání nebo pozvání jinak se nedostane vůbec visum pro pas a oni tam kdekoho nepustí. To je jenom plán který by se mohl provést kdyby se situace prodloužila a zhoršila [...]*“ (PBM Kr 262). Přesto neváhá a začíná podnikat konkrétní kroky. Na začátku března 1939 píše rodině v Poličce: „[...] *a kdo ví jak to vše ještě dopadne, teď se to mění každý den je to jiné, prozatím bych tu ještě dost dlouho mohl vydržeti ale přes to jsem do A. psal co by se tam dalo dělat, zdali by se něco našlo aby tam člověk mohl vydržeti.*“ (PBM Kr 262). Do „A.“ (tedy do Ameriky) psal v té době Martinů velice čile. Ve spojení byl s houslistou Samuelem Dushkinem, mecenáškou Elizabeth Sprague Coolidge a především se obracel na svého přítele Miloše Šafránka, který společně s manželkou Germaine Leroux, francouzskou klavíristkou, a jejich synem Janem pobýval

All of Bohuslav Martinů's plans for his return to Prague were brought to nothing when the Germans occupied Czechoslovakia on 15 March 1939. In the aftermath, it became clear that his hopes could hardly be fulfilled: *"The matter with Prague and my post and all will of course be postponed indefinitely now [...]. I was looking forward to my return but we are in God's hands now and must hope in him and not despair."* (PBM Kr 264).

Martinů had already begun seriously considering alternative solutions to his uncertain livelihood in 1938, namely, by moving to the US. He first mentioned this idea to his family in Polička on 30 October 1938: *"[...] I do not even know if things go south whether I should not also consider America, but those are all just my conjectures, I would like to return even though everything will be much harder now but I would rather be home anyway."* (PBM Kr 255). But he realised that *"[...] it is not that easy to get there, you have to have a place or a job or an invitation otherwise you cannot even get a visa for your passport and they do not let just anyone in. It is only a plan that might be undertaken if the situation lasted or deteriorated [...]"* (PBM Kr 262). All the same, he took definite steps to prepare for the eventuality. In early March 1939 he wrote to Polička: *"[...] and who knows how it will all end up, things are changing, every day is different, for now I could hold on here for quite some time, but even so I wrote to A. to see what could be done there, if something could be found to make things manageable there."* (PBM Kr 262). Martinů was already communicating actively with "A.", that is, America. He was in touch with the violinist Samuel Dushkin, the benefactress Elizabeth Sprague Coolidge, and especially with his friend Miloš Šafránek, who had moved to the US with his wife the pianist Germaine Leroux and their son Jan in early February 1939. The composer's letters to Miloš Šafránek from spring 1939

y USA od začátku února 1939. Právě z dopisů Miloši Šafránkovi z jara 1939 lze asi nejlépe vyčíst skladatelovo aktuální duševní rozpoložení. Dne 18. 3. 1939 píše: „[...] všichni se obracíme a doufáme hlavně na Ameriku a tak jsem rád že jste tam a prezident také, protože jestli odněkud vyjde spása tak to je odamtud a já jsem nešťasten že nejsem při tom a tak Vám píši, jestli se situace protáhne, jako že asi ano, tak bych rozhodně do Ameriky chtěl jet“ a pracovat s vámi a myslím že to tak asi na konec dopadne. [...] chtěl bych zde býti tak do prázdnin, protože i tak mě bude potřeba a mohu hodně udělati ale potom jestli se situace nezmění musel bych nutně pomyslet a už od teďka na to myslím, přijeti za Vámi a pracovat s Vámi. Chtěl bych kdyby bylo možno vzít i malou Kaprálovou, která se asi také těžko bude moci vrátit do Čech, a která by nám tam mohla pomáhati, jako dirigentka i s komposicí, je velmi energická a má štěstí, někdo ji nahoře z těch muzikantských duchů pomáhá, byla by to do jisté míry taková zvláštní atrakce.“ (PBM Kmš 740; Zouhar – Coufalová 2019a, s. 112–114). Milostný vztah s „malou Kaprálovou“ v té době Bohuslavu Martinů poněkud komplikoval život a patrně i ona byla jedním z důvodů, proč o odchodu do zámoří uvažoval. „Já teď škrábu noty abych si vydělal na cestu a mám takové všelijaké osobní starosti rázu velmi vážného, že mi to všechno přerůstá přes hlavu. [...] tak se mi z toho točí hlava a jestli tu zůstanu tak zmagořím nadobro,“ svěruje se skladatel Miloši Šafránkovi v květnu 1939 (PBM Kmš 743; Zouhar – Coufalová 2019a, s. 127–129). Na jeho doporučení se také začal učit anglicky, avšak povolení k vycestování do USA se mu získat nepodařilo. V dopise ze dne 2. 6. 1939 si Šafránkovi již pouze povzdychl: „No ale když to nejde, tak to nejde ostatně jsem tomu sám nevěřil a považoval to jen za nápad.“

are probably the most expressive of his state of mind at the time. On 18 March 1939 he wrote: “[...] *all of us are turning to and, above all, pinning our hopes on America, so I am glad that you are there and the President too, since should salvation occur from somewhere it will be from there, and I am unhappy not to be there and so I am writing to you that if the situation stretches on, which is likely, then I would definitely want to ‘go’ to America and work there with you, and I think that it will probably ultimately turn out that way. [...] I would like to stay here until the holidays or so, since I will be useful and can do a lot, but if the situation doesn’t change, I would necessarily have to give a thought to, and I have actually been thinking of it already; coming over to you and working with you. I would also be glad if it were possible to take little Kaprálová, who will be unlikely to be able to return to Bohemia and who could help us there, as a conductor and composer as well; she is very energetic and is fortunate in that some of the musical spirits on high help her, to a certain degree it would be a special attraction.*” (PBM Kmš 740; Zouhar – Coufalová 2019b, pp. 119–122). His love affair with “*little Kaprálová*” was something of a complication for Bohuslav Martinů at the time and seems to also be one of the reasons why he was considering life across the Atlantic. “*I’ve been scribbling notes so as to make money for the journey and also face various personal problems of a very serious nature, everything is getting beyond my control. [...] it makes my head spin, and if I stay here I will completely lose my marbles,*” the composer confided to Miloš Šafránek in May 1939 (PBM Kmš 743; Zouhar – Coufalová 2019b, pp. 136–137). He also began learning English at the latter man’s impetus, but he was unable to obtain a US travel permit. A certain resignation can be sensed in his letter to Šafránek from 2 June 1939: “*But if it is not feasible, then nothing*

(PBM Kmš 744; Zouhar – Coufalová 2019a, s. 130). Válečnými okolnostmi vynucený americký exil manželů Martinů tak započne až o téměř dva roky později, v březnu roku 1941.

Dne 21. 5. 1939 obdržel skladatel telegram se zprávou o vážném onemocnění své matky. Ještě téhož dne píše domů do Poličky: „*Ta zpráva mě tak rozrušila že ani dobře teď si myšlenky nemohu dáti dohromady; snad přece až se uklidním se rozmyslím jinak a přijedu až to už dopadne jak chce tak bych zatelegrafoval znovu ale pro teď myslím že je to pro mě riskátní a snad mi to nebudete vykládat za zlé to víte že bych za jiných okolností už byl ve vlaku a že taky budu míti trpké chvílky a sám si to vyčítati Jsou to tak hrozné poměry že už z toho jsme všichni nemocní.*“ (PBM Kr 269). Zdravotní stav matky, který Vítězslava Kaprálová ve svém dopise rodičům do Brna popisuje slovy: „*Martinů dostal telegram, že mu umírá matka [...]*“ (Hartl 2015, s. 247), se naštěstí brzy zlepšil, Karolina Martinů umírá až o pět let později, 10. 3. 1944.

Bohuslav Martinů se v těchto neklidných časech pokoušel soustředit také na svou kompoziční práci, aby „*[...] měl věci v záloze, je o ně teď všude zájem [...]*“ (PBM Kr 265). V únoru 1939 vytvořil dvě díla komorního charakteru, a to *Promenády pro flétnu, housle a cembalo*, H 274, a *Bergerettes*, H 275, pro housle, violoncello a klavír. V dubnu 1939 pracoval na skladbě *Tři fragmenty z opery Juliette*, H 253 A, jak sděluje rodině v Poličce: „*[...] dělám takový výtah ze Julietty; tři scény aby se to mohlo také hráti v koncertě nebo v Radiu.*“ (PBM Kr 266). A v pátek 12. 5. 1939 dokončil *Sonátu pro violoncello a klavír č. 1*, H 277, kterou věnoval svému příteli, violoncellistovi Pierru Fournierovi.

doing, after all, I myself didn't believe that it would work and only considered it an idea." (PBM Kmš 744; Zouhar – Coufalová 2019b, p. 138). And so the Martinů's war-driven exile in America did not begin until almost two years later, in March 1941.

On 21 May 1939 the composer received a telegram informing him of severe health problems of his mother. He responded to Polička that very day: "*The news upset me to such an extent that I cannot even piece my thoughts together; perhaps when I calm down I will think otherwise and will set off regardless of what happens in which case I would telegraph again but for now I think it is risky for me and hopefully you will not hold it against me you know that under other circumstances I would already be in the train and that I will have moments of bitterness and remorse The conditions are so terrible that it has made us all ill.*" (PBM Kr 269). His mother's condition, which Vítězslava Kaprálová described in a letter to her parents in Brno as: "*Martinů received a telegram telling him his mother is dying [...]*" (Hartl 2015, p. 247), fortunately improved swiftly again; Karolina Martinů did not die until five years later, on 10 March 1944.

Despite these trying times, Bohuslav Martinů tried to focus on his compositional work to "[...] *have some works in reserve, they are in much demand everywhere [...]*" (PBM Kr 265). In February 1939 he created two chamber compositions, *Promenades for flute, violin, and harpsichord*, H 274, and *Bergerettes*, H 275, for violin, violoncello, and piano. In April 1939 he worked on *Three Fragments from the Opera Juliette*, H 253 A, as he noted to his family in Polička: "[...] *I am making an excerpt from Juliette, three scenes that can be played at a concert or on the Radio.*" (PBM Kr 266). On Friday 12 May 1939 he completed *Sonata for Violoncello and Piano No. 1*, H 277, which he dedicated to his friend the cellist Pierre Fournier.

V programech koncertů a na rozhlasových vlnách se v první polovině roku 1939 skladby Bohuslava Martinů objevovaly pravidelně. V sobotu 4. 2. 1939 se v Bruselu konal velký koncert české hudby, na kterém pod taktovkou Karla Boleslava Jiráka zazněl vedle skladeb Sukových a Janáčkových také Martinů *Koncert pro smyčcové kvarteto a orchestr*, H 207. O dva dny později, v pondělí 6. 2. 1939, přednesl klavírista Rudolf Firkušný v Praze na koncertě Českého spolku pro komorní hudbu přímo pro něj vytvořenou klavírní transkripci několika scén z opery *Juliette*, H 253 C. Ve středu 8. 3. 1939 zazněly hned dvě kompozice Bohuslava Martinů. Vlámská rozhlasová stanice Brusel do svého programu zařadila *Smyčcový kvartet č. 3*, H 183, v podání Hallancourtova kvarteta, ale především byly v Praze poprvé uvedeny *Invence*, H 234. Českou filharmonii ve Smetanově síni Obecního domu řídil Václav Talich. Recenze, o které se Martinů vždy živě zajímal, vyzněly v případě tohoto koncertu pozitivně. Například Otakar Šourek v deníku *Venkov* k uvedení skladby píše: „*Novinkou pro Prahu byly Boh. Martinů Invence pro orchestr s klavírem z r. 1933, v cizině provedené již několikrát. S radostí doznávám, že jsme v nich poznali dílo, které jest novým úspěšným dokladem Martinůvy plnokrevné, nápadově svěže tryskající a v projevu mistrovsky kultivované hudebnosti [...]. Při vší nehledanosti duchaplně virtuosní sloh celého díla vynikl tím bezprostředněji, že bylo také vskutku virtuosně tlumočeno, a to jak Talichem a znamenitým orchestrem České filharmonie, tak i výborným klavíristou Františkem Rauchem.*“ (*Venkov*, roč. 34, č. 59, 10. 3. 1939, s. 7). V neděli 2. 4. 1939 zazněl na mezinárodním hudebním festivalu v německém Baden-Badenu *Koncert pro violoncello a orchestr č. 1*, H 196 I, sólového partu se ujal Pierre Fournier. „[...] poslali mi pozvání

Bohuslav Martinů's works were a regular feature of concerts and broadcasts in the first half of 1939. On Saturday 4 February 1939 a grand concert of Czech music was held in Brussels, at which Karel Boleslav Jirák conducted works by Suk and Janáček, as well as *Concerto for String Quartet and Orchestra*, H 207. Two days later, on Monday 6 February 1939, at a concert of the Czech Chamber Music Society in Prague, the pianist Rudolf Firkušný presented a piano transcription of several scenes from *Juliette*, H 253 C, which was prepared especially for him. Wednesday 8 March 1939 saw two performances of Martinů's music in a single day. The Flemish radio station Brusel broadcast *String Quartet No. 3*, H 183, by the Hallancourt Quartet, while more notably, *Inventions*, H 234, were introduced for the first time to Prague. The Czech Philharmonic was conducted by Václav Talich in the Smetana Hall of the Municipal House. The work was highly commended by the reviews, which Martinů always took an interest in. For example, Otakar Šourek assesses the work thus in *Venkov*: "*Boh. Martinů's 1933 Inventions for orchestra and piano were new to Prague, despite several performances abroad. I am pleased to report that we have found in them a work that is a successful new testament to Martinů's full-blooded, freshly and richly inventive, and masterfully refined musicality [...]. The unsought-for character of the work's cleverly virtuosic style was emphasised all the by its truly virtuosic interpretation, both by Talich and the superb orchestra of the Czech Philharmonic, and by the excellent pianist František Rauch.*" (*Venkov*, Vol. 34, No. 59, 10 March 1939, p. 7). On Sunday 2 April 1939 the French cellist Pierre Fournier was the soloist for *Concerto for Violoncello and Orchestra No. 1*, H 196 I, at the international music festival in Baden-Baden. "[...] *they sent me an invitation to attend, everything paid for travel, hotel, the whole visit. I hope to be able to go there,*"

abych tam přijel, všechno placeno cesta, hotel i pobyt. Snad se tam budu moci podívatí,“ píše Martinů domů do Poličky 13. 2. 1939 (PBM Kr 232). Plán na cestu do nacistického Německa však nakonec vyhodnotil jako nevhodný a roli pozvaného umělce odmítl. V úterý 18. 4. 1939 se v Praze konal IV. abonentní koncert sdružení pro soudobou hudbu Přítomnost a byl věnován výhradně klavírní a komorní hudbě Bohuslava Martinů z let 1927–1937. Na programu bylo *Osm preludií*, H 181, a sedm českých tanců *Borová*, H 195, pro klavír. Z komorních skladeb zaznělo *Duo pro housle a violoncello* č. 1, H 157, *Serenáda* č. 2 *pro dvoje housle a violu*, H 216, a *Sonáta pro dvoje housle a klavír*, H 213. Poslední dvě jmenované skladby byly ve čtvrtek 27. 4. 1939 také vysílány Československým rozhlasem. V pondělí 8. 5. 1939 byly ve spolku Triton v Paříži uvedeny *Tre Ricercari*, H 267. Jednalo se o jejich první pařížské provedení, spokojený autor o něm referuje rodině do Poličky: „[...] *byl to zde úspěch přímo triumfální, po každé větě veliký aplaus a na konec to ani konce nemělo, musel jsem se stále klanět a všichni byli tak nadšeni že se mluvilo jenom o tom, no zkrátka to bylo pěkný večer, vzpomínali jsme a litovali že to nemůžete slyšet* [...] *Po té volné druhé větě se lidé ani nemohli udržet a začli si říkat nahlas jak je to krásné ačkoliv obyčejně se tleská jenom docela na konci.*“ (PBM Kr 268). Vždy v pátek 26. 5. 1939 a 16. 6. 1939 vysílal Československý rozhlas kantátu *Kytice*, H 260, provedení stejně jako o rok dříve při světové premiéře řídil Otakar Jeremiáš. A konečně v sobotu 3. 6. 1939 bylo v Paříži na koncertě Association de musique contemporaine uvedeno *Klavírní trio* č. 1 (*Cinq pièces brèves*), H 193.

Martinů wrote to Polička on 13 February 1939 (PBM Kr 232). However, he later re-evaluated the idea of travelling to Nazi Germany as inappropriate and refused the role of guest composer. On Tuesday 18 April 1939 the 4th subscription concert of the contemporary music association Přítomnost in Prague was solely dedicated to the piano and chamber works of Bohuslav Martinů from 1927–1937. The piano part of the programme consisted of *Eight Preludes*, H 181, and the seven Czech dances *Borová*, H 195. The chamber works comprised *Duo for Violin and Violoncello No. 1*, H 157, *Serenade No. 2 for two violins and viola*, H 216, and *Sonata for Two Violins and Piano*, H 213. The last two of those compositions were also broadcast by Czechoslovak Radio on Thursday 27 April 1939. Then *Tre Ricercari*, H 267, was performed at a Triton concert in Paris on Monday 8 May 1939. It was the first performance of the work in the French metropolis, and Martinů's contentment was evident in the letter he wrote to Polička: "[...] *it was a veritable triumph here, a great applause after each movement and there was no end to it at the end, I had to keep bowing and everyone was so enthused that it was the only topic of discussion, in short it was a nice evening, we thought of you and were sorry you could not hear it [...]. After the slow second movement people could not even hold it in and started telling each other aloud how beautiful it was although normally the applause is only at the very end.*" (PBM Kr 268). On two Fridays, 26 May and 16 June 1939, Czechoslovak Radio broadcast the cantata *Bouquet of Flowers*, H 260, conducted by Otakar Jeremiáš, who had also been in charge of the world premiere the year before. Finally, on Saturday 3 June 1939 a concert of the Association de musique contemporaine in Paris included *Piano Trio No. 1 (Cinq pièces brèves)*, H 193.

„V neděli budete asi u Radia, vysílá se relace z Poličky, budou také mluvit o věži a tatínkovi a vysílati něco z Marií, to co bylo nahráno na desku, tak budu spomínat, já to zde neuslyším to je moc brzo pro naše Radio, odpoledne,“ píše Bohuslav Martinů domů 29. 4. 1939 (PBM Kr 267). O den později, v neděli 30. 4. 1939, vysílal Československý rozhlas na stanici Praha třicetiminutový pořad Polička – rozhlasový obraz města a kraje. *„Na věži vzpomenu též skladatele Bohuslava Martinů, který se na věži narodil, při kteréž vzpomínce zněla hudba z jeho opery Tři Marie [Hry o Marii, H 236].“* (Jitřenka, roč. 58, č. 10, 15. 5. 1939, s. 125). Pořad připravil Václav Sommer, český divadelní a rozhlasový režisér, přítel Bohuslava Martinů.

„Četl jsem že na rok 1939 je vypsána ta velká cena v Brně 40.000 Kč o tu se budu určitě ucházeti s touto operou,“ oznamuje Bohuslav Martinů rodině v Poličce již 6. 2. 1938 (PBM Kr 231). Dne 15. 6. 1938 vypsalo Kuratorium Jubilejní nadace Bedřicha Smetany v Brně soutěž na udělení Velké jubilejní ceny Smetanovy nadace ve výši 40 000 Kč *„[...] za významné a rozsáhlé dílo hudební, projevující vlastní tvůrčí hodnoty a obohacující v určitém význačném směru československé hudební umění“* (z textu vyhlášení soutěže, MZM, fond Jubilejní nadace Bedřicha Smetany, G 249 / ročník 1939). V dopise odeslaném kuratoriu nadace dne 14. 5. 1939 Martinů sebevědomě uvádí: *„Chci se letos ucházeti o tuto cenu svojí scénickou prací „Juliette (Snář)“ která byla provedena Talichem v pražském Národním divadle a jejíž nová scénická forma i řešení přináší jistě po předchozích mých divadelních pracích značné obohacení, které bylo kritickou domácí i zahraniční jednomyslně konstatováno a myslím že po této stránce je to nejvýznačnější dílo jež u nás v poslední době*

“You will probably be listening to the Radio on Sunday; they are broadcasting from Polička, there will be mention of the tower and Dad and they will broadcast something from the Marys, from what was recorded, so I will be thinking of you, I will not hear it here it is too early for our Radio, the afternoon,” Martinů wrote to Polička on 29 April 1939 (PBM Kr 267). A day later, on Sunday 30 April 1939, the Prague station of Czechoslovak Radio broadcast a 30-minute programme called “Polička – rozhlasový obraz města a kraje” [Polička – A Radio Report of the Town and Its Environs]. *“The composer Bohuslav Martinů was recalled on the tower, where he was born, and this memory was accompanied by music from his opera The Three Maries [The Plays of Mary, H 236].”* (*Jitřenka*, Vol. 58, No. 10, 15 May 1939, p. 125). The programme had been prepared by Václav Sommer, the Czech theatre and radio director and Bohuslav Martinů’s friend.

“I read that they will be giving out that big prize of 40,000 crowns in Brno in 1939 and I will certainly apply for it with this opera,” Martinů declared to his family in Polička already on 6 February 1938 (PBM Kr 231). On 15 June 1938 the Board of the Bedřich Smetana Jubilee Foundation in Brno had announced a competition for the Grand Jubilee Prize of the Smetana Foundation, amounting to 40,000 crowns “[...] *for a momentous and extensive work of music that expresses distinctive creative values and enriches Czechoslovak musical art in a specific and significant manner*” (from the text of the competition announcement, MZM, Bedřich Smetana Jubilee Foundation collection, G 249 / Year 1939). In a letter sent to the foundation’s board on 14 May 1939, Martinů confidently declared: *“I wish to apply for the prize this year with my stage work Juliette (The Key to Dreams) which was performed by Talich at the National Theatre in Prague and whose new theatrical form and*

bylo provedeno. “Obava ze ztráty jediného exempláře rukopisné partitury opery *Juliette*, H 253, vedla skladatele k tomu, že ji do Brna neposlal jako poštovní zásilku, ale k doručení zvolil francouzského kurýra. Dne 20. 5. 1939 byla jeho prostřednictvím partitura převezena z Paříže do Prahy, avšak byla doručena pouze na francouzské vyslanectví. Na rozdíl od klavírního výtahu, který Karel Šebánek odeslal kuratoriu nadace z Prahy do Brna 27. 5. 1939, a byl tedy do termínu stanoveného pro dodání skladeb do soutěže, tj. do 15. 6. 1939, doručen, zůstala partitura ležet na vyslanectví bez povšimnutí. A protože v určeném termínu nebyla k dispozici v Brně, nebyla opera mezi soutěžní skladby přijata. Martinů byl z této skutečnosti značně roztrpčen: „*S tím Brnem a zadání Julietty se to pokazilo, protože nebylo možno partitury dopravit tam včas do udané lhůty a oni se tedy rozhodli že to dílo nebude konkurovati, bezpochyby že už cenu zase chystali pro někoho jiného, to se ví že to tak nenechám a psal jsem jim už že přes jejich rozhodnutí považuji dílo zadané a když to neuznají že to přednesu veřejnosti, tak jsem zvědav co odpoví.*“ (PBM Kr 274). Dodatečné doručení partitury ani odvolání Martinů však již nebylo bráno v potaz, kuratorium nadace dne 7. 10. 1939 potvrdilo své původní rozhodnutí s následujícím zdůvodněním: „[...] *protože jste nevyhověl základní podmínce soutěže a přes výslovné upozornění nedodal v soutěžní lhůtě 15. VI. 1939 partituru svého díla* [...]“. Tento konečný písemný verdikt si však už Bohuslav Martinů v Paříži nepřčetl, neboť dopis odeslaný z Brna 10. 10. 1939, tedy krátce po vypuknutí druhé světové války, již nepřekročil hranice Protektorátu Čechy a Morava a s poznámkou „*nepřípustno zpět Brno*“ byl navrácen odesílateli (vzájemná korespondence Bohuslava Martinů, Kuratoria Jubilejní nadace Bedřicha Smetany

implementation following my previous stage works surely offers much enrichment, as was unanimously stated by the critics at home and abroad and I think that in this respect it is the most momentous work that has been performed in our country in recent times.” Fearing that he might lose the only manuscript score of *Juliette*, H 253, the composer decided against sending it by regular post and instead dispatched it to Brno via a French courier. The score departed from Paris to Prague in this manner on 20 May 1939, but it was only delivered to the French Legation. Unlike the vocal score, which Karel Šebánek sent from Prague to the foundation’s board in Brno on 27 May 1939 – meaning it was delivered within the given deadline of 15 June 1939 for submitting compositions to the contest – the full score was left lying at the legation unnoticed. And because it did not arrive in Brno by the given date, the opera was not included among the competition entries. Martinů was badly frustrated by this fact: *“The matter with Brno and submitting Juliette messed up because it was not possible to get the scores there on time by the given date and they now decided the work will not compete, no doubt they already had the prize earmarked for someone else, of course I will not leave it like that and I already wrote to them that I consider the work to be submitted despite their decision and if they do not acknowledge it I will make it public, so I am curious about their answer.”* (PBM Kr 274). The decision remained unchanged despite the score’s subsequent delivery and Martinů’s appeal; on 7 October 1939 the foundation reaffirmed its original decision with the following justification: *“[...] because you did not satisfy the basic requirement of the competition and failed to submit the full score of your work within the competition’s deadline of 15 June 1939 despite explicit warning [...]”*. Bohuslav Martinů did not get to read this final written verdict in Paris because the letter, sent from

a Karla Šebánka z období od 14. 5. do 10. 10. 1939, MZM, fond Jubilejní nadace Bedřicha Smetany, G 249 / ročník 1939). V roce 1939 se Bohuslav Martinů ucházel také o Výroční cenu České akademie věd a umění. Do soutěže zaslal společně s přihláškou i partituru skladby *Tre Ricercari*, H 267, která se však mezi oceněnými kompozicemi neobjevila.

Prázdniny roku 1939 trávili manželé Martinů ve Vieux Moulin u Charlottiny matky. „*J sme tu všichni v takovém nervosním stavu, zprávy od nás mám zlé a tak to víte jak vzpomínáme a i zde je člověku hodně těžko když si vzpomenu že tu odpočívám a u nás jsou tak zlé časy, také jsem už byl ze všeho tak unaven že jsem se těšil abych už byl ze všeho pryč, když to nelze napravit a tak doufám že se tu seberu a Charlotte taky, všechny ty události nepřispívají ku zdraví a budoucnost je nejistá,*“ svěčuje se skladatel rodině v Poličce dne 9. 7. 1939 (PBM Kr 275). Pobyt na venkově nicméně postupně přinesl i potřebné zklidnění a uvolnění mysli. Martinů zde v červenci 1939 zkomponoval *České madrigaly*, H 278, osm madrigalů pro smíšený sbor na texty české a moravské lidové poezie. Současně v dopise rodině do Poličky ze dne 17. 7. 1939 doplňuje: „*Zde je klidno a tak si odpočívám, připravuji francouzský text do Julietty [...].*“ (PBM Kr 276).

V druhé polovině srpna roku 1939 přijali manželé Martinů pozvání vynikajícího francouzského violoncellisty Pierra Fourniera a strávili několik prázdninových dnů v Dieppe, lázeňském městě na západním pobřeží Francie, aby se posléze vrátili zpět do Vieux Moulin, kde setrvali až do druhé poloviny září. Zde je 1. 9. 1939 zastihlo vypuknutí druhé světové války. Dne 25. 9. 1939 píše Martinů domů: „*[...] nemějte o nás žádných obav zůstaneme asi ve V. Moulin, kde jsme od začátku a tam je klid tak se nestrachujte a buďte bez obav.*“ (PBM Kr 279). Tento dopis však

Brno on 10 October 1939 shortly after the outbreak of World War II, did not cross the borders of the Protectorate of Bohemia and Moravia and was returned to its sender marked “*impermissible return Brno*” (mutual correspondence between Martinů, the Board of the Bedřich Smetana Jubilee Foundation, and Karel Šebánek from 14 May to 10 October 1939, MZM, Bedřich Smetana Jubilee Foundation collection, G 249 / Year 1939). In 1939 Bohuslav Martinů also applied for the Anniversary Prize of the Czech Academy of Sciences and Arts. He submitted his application together with the score of *Tre Ricercari*, H 267, but it was not among those awarded.

The Martinůs spent the summer holidays of 1939 with Charlotte’s mother in Vieux Moulin. “*We are all nervous here, I have bad reports from back home and so you are in our thoughts of course and it is tough on us here as well when I think that I am relaxing and there are such bad times back home, I was just so tired of everything that I looked forward to getting away from it all, if it cannot be fixed and so I hope I will pull myself together here and Charlotte as well, all these events are hardly conducive to our health and the future is uncertain,*” the composer confided to his family in Polička on 9 July 1939 (PBM Kr 275). However, the rural serenity gradually helped calm and relax his troubled mind. While there, in July 1939 Martinů composed *Czech Madrigals*, H 278 – a set of eight madrigals for mixed chorus to the words of Czech and Moravian folk poetry. At the same time, he notes in the letter to his family in Polička from 17 July 1939: “*It is peaceful here and so I am resting, preparing the French text for Juliette [...].*” (PBM Kr 276).

In the second half of August 1939, the Martinůs accepted the invitation of the excellent French cellist Pierre Fournier to spend several days in Dieppe, a spa town on the western coast of France. They then returned to Vieux Moulin, where they remained until the second half of

psal Martinů s největší pravděpodobností již v Paříži. Klamnou informací o prodlouženém pobytu na klidném venkově chtěl zřejmě jen uklidnit své „drahé“ v Poličce, neboť v polovině září 1939 francouzská policie v Paříži zatkla skupinu českých levicově smýšlejících výtvarníků a umělců za domnělou protifrancouzskou činnost. Byli mezi nimi Adolf Hoffmeister, Antonín Pelcl, Alén Diviš či Maxim Kopf. V ohrožení byl údajně i sám Martinů. *„Zavřeli nám Hofmeistera (pro styk s komunisty) a s ním celou řadu lidí kteří s tím neměli nic společného a já jsem z toho vyvázl jen nějak náhodou, snad že jsem tu nebyl,“* informuje skladatel Miloše Šafránka dne 8. 10. 1939 (PBM Kmš 745; Zouhar–Coufalová 2019a, s. 135).

Výše zmiňovaný dopis domů do Poličky ze dne 25. 9. 1939 je zároveň první, který Bohuslav Martinů poslal své rodině přes prostředníka, neboť vypuknutí světového konfliktu zcela znemožnilo přímý korespondenční styk mezi znepřátelenými státy Francií a Německem, respektive Protektorátem Čechy a Morava. Až do svého odchodu z Francie v lednu 1941 posílal Martinů své dopisy domů do Poličky (a naopak) přes svého přítele Paula Sachera žijícího v neutrálním Švýcarsku, eventuálně přes českého průmyslníka Pavla Deutsche, který do poloviny roku 1940 pobýval v exilu tamtéž. Stejně tak pro svou korespondenci adresovanou do Protektorátu Čechy a Morava využíval skladatel i jiné cesty, například dopis ze dne 6. 3. 1940 adresovaný Karlu Šebánkovi zaslal Martinů z Francie do Prahy přes Jugoslávii, pravděpodobně prostřednictvím svého přítele, diplomata JUDr. Jaromíra Špačka.